

**ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗΤΗΣ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ
ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ. ΤΑ ΗΘΙΚΑ ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟΥ
ΧΑΡΤΗ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ**

Άννα Παπαπαναγιώτου και Χαρίκλεια Ζάχου

Πάρεδροι Ελεγκτικού Συνεδρίου

18 Φεβρουαρίου 2021

“Where is the wisdom we have lost in knowledge? Where is the knowledge we have lost in information?”

T.S. Elliot in *“Choruses from the Rock”*

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Τεχνητή Νοημοσύνη ως παράγοντας διαμόρφωσης της σύγχρονης πραγματικότητας.

Η σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται από τη συνεχώς αυξανόμενη χρήση του διαδικτύου και της τεχνολογίας. Επινοήματα όπως κινητά τηλέφωνα, συσκευές που καταγράφουν την κατάσταση της υγείας μας, τις αθλητικές μας δραστηριότητες, αλλά και καθημερινές μας ενέργειες όπως έρευνα στο διαδίκτυο, ηλεκτρονικές αγορές και παραγγελίες, τραπεζικές συναλλαγές και μετακινήσεις γίνονται ευκολότερα, γρηγορότερα και με μεγαλύτερη ακρίβεια μέσω των νέων τεχνολογιών. Τα κέντρα εξυπηρέτησης πελατών που χρησιμοποιούν μορφές αναγνώρισης και επεξεργασίας φωνής, αποσκοπώντας στην γρηγορότερη και αποτελεσματικότερη ικανοποίηση των πελατών τους, δεν μας ξενίζουν.

Όλα τα ανωτέρω είναι το αποτέλεσμα μιας σύνθεσης επιστημών (μαθηματικών, στατιστικής, πληροφορικής), δηλαδή της Τεχνητής Νοημοσύνης (στο εξής TN), που αποτελεί συνώνυμο της τεχνολογικής εξέλιξης και μία από τις σημαντικότερες εφαρμογές της οικονομίας των δεδομένων. Η TN είναι η νέα κανονικότητα, που αναμένεται να επεκταθεί ραγδαία μέσα στις επόμενες δεκαετίες, καταλαμβάνοντας και τον τομέα της δικαιοσύνης¹. Ήδη, στις ΗΠΑ χρησιμοποιούνται «δικηγόροι ρομπότ», που συνομιλούν με

¹ Βλ. JTC Resource Bulletin “Introduction to AI to Courts” Version 1.0 Adopted 27 March 2020, σελ. 1.

ανθρώπους, ενώ νεοφυείς εταιρείες νομικής τεχνολογίας προσφέρουν νέες εφαρμογές, προεχόντως σε δικηγόρους και ασφαλιστές, παρέχοντας πρόσβαση σε δικαστικές πληροφορίες και νομολογία, με απώτερο σκοπό τη μείωση της νομικής αβεβαιότητας μέσω πρόβλεψης/πρόγνωσης² της δικαστικής κρίσης και κατ' ουσίαν της έκβασης των δικαστικών υποθέσεων³. Πρέπει δε να σημειωθεί ότι η χρήση της TN εγκυμονεί κινδύνους, όπως αδιαφανείς διαδικασίες λήψης αποφάσεων, φυλετικές ή άλλες διακρίσεις, προσβολή του δικαιώματος στην ιδιωτικότητα ή ακόμα και τέλεση αδικημάτων⁴.

B. ΚΥΡΙΩΣ ΜΕΡΟΣ

1. Εννοιολογική προσέγγιση του όρου.

Για την προσέγγιση του αντικειμένου της παρουσιάσής μας κρίνεται αναγκαίος ο εννοιολογικός προσδιορισμός του όρου της TN. Κατ' αρχήν ως προς την κυρίαρχη έννοια της νοημοσύνης επισημαίνεται ότι αυτή συνιστά το σύνολο των λειτουργιών που μας επιτρέπουν να μαθαίνουμε και στη συνέχεια να χρησιμοποιούμε τη γνώση αυτή για την αντιμετώπιση νέων προβλημάτων, δηλαδή είναι η ικανότητα για μάθηση, κατανόηση και κρίση ή αιτιολογημένη έκφραση γνώμης. Ο όρος «τεχνητή» αναφέρεται σε κατασκευή προσομοιάζουσα ως προς τη λειτουργία της σε κάτι φυσικό. Κατά συγκερασμό των ανωτέρω ως TN μπορεί να οριστεί «η ικανότητα ενός μηχανήματος να συμπεριφέρεται με τέτοιο τρόπο που θα μπορούσε να ονομαστεί νοήμον αν ένα ανθρώπινο ον συμπεριφερόταν κατ' αυτόν τον τρόπο»⁵.

Το ζήτημα, όμως, του ορισμού της TN είναι πιο περίπλοκο. Για τον λόγο αυτό αποτέλεσε και το αντικείμενο εργασιών της συσταθείσας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Ιούνιο του 2018 «ανεξάρτητης ομάδας εμπειρογνομόνων υψηλού επιπέδου για την τεχνητή νοημοσύνη» η οποία, με βάση έναν πρώτο ορισμό που είχε προταθεί σε

² Πρόβλεψη είναι η πράξη της ανακοίνωσης, πριν να λάβουν χώρα μελλοντικά γεγονότα δυνάμει υπερφυσικής ικανότητας, μαντείας ή προαισθήματος, ενώ η πρόγνωση είναι το αποτέλεσμα της παρατήρησης ενός συνόλου δεδομένων, ώστε να προβλεφθεί μια μελλοντική κατάσταση.

³ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης (CEPEJ) «Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους» 3-4 Δεκεμβρίου 2018, σελ. 18.

⁴ Λευκή Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Τεχνητή νοημοσύνη - Η ευρωπαϊκή προσέγγιση της αριστείας και της εμπιστοσύνης» Βρυξέλλες 19.2.2020 COM (2020) 65 final.

⁵ Αυτόν τον ορισμό έδωσε ο J. McCarthy το 1956. Βλ. J. McCarthy "A proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence (31 August 1955)" in Jerry Kaplan "Artificial Intelligence: What everyone needs to Know" Oxford University Press, 2016.

Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής⁶, προσδιόρισε την έννοια της TN ως εξής: «Τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης (TN) είναι συστήματα λογισμικού (ή ενδεχομένως και υλισμικού) που σχεδιάζονται από ανθρώπους και, βάσει ενός δεδομένου σύνθετου στόχου, ενεργούν στην υλική ή ψηφιακή διάσταση με το να αντιλαμβάνονται το περιβάλλον τους μέσω της απόκτησης δεδομένων, να ερμηνεύουν τα δομημένα ή αδόμητα δεδομένα που έχουν συλλεχθεί, να προβαίνουν σε συλλογισμούς με βάση τις γνώσεις ή να επεξεργάζονται τις πληροφορίες που εξάγονται από τα δεδομένα αυτά, και να αποφασίζουν ποια είναι η βέλτιστη ενέργεια (ή οι βέλτιστες ενέργειες) που θα πρέπει να εκτελέσουν για να επιτύχουν τον δεδομένο στόχο. Τα συστήματα TN μπορεί είτε να χρησιμοποιούν συμβολικούς κανόνες είτε να μαθαίνουν ένα αριθμητικό μοντέλο, και μπορεί επίσης να προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους με το να αναλύουν πώς επηρεάζεται το περιβάλλον από τις προηγούμενες ενέργειές τους». Ακολούθως, με τον όρο σύστημα TN νοείται κάθε μεμονωμένο στοιχείο, λογισμικό και/ή υλισμικό που βασίζεται στην TN⁷.

Η TN διακρίνεται από τους ειδικούς σε δύο κατηγορίες: στην αδύναμη ή ήπια, που στηρίζεται σε έναν προγραμματισμένο τρόπο λειτουργίας⁸ και υπερισχύει σήμερα, και στην ισχυρή, που συνδέεται με συστήματα που μπορούν να εκτελούν τις ίδιες γνωστικές λειτουργίες με τους ανθρώπους. Δεδομένου ότι η ισχυρή TN προϋποθέτει όχι μόνο νοημοσύνη αλλά και συνείδηση, δεν έχει αναπτυχθεί έως σήμερα και η ανάπτυξή της αποτελεί πρόκληση για το μέλλον⁹.

⁶ Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών «Τεχνητή Νοημοσύνη για την Ευρώπη» (Βρυξέλλες 25.4.2018 COM(2018) 237 final), διαθέσιμη στο <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/assessment-list-trustworthy-artificial-intelligence-atai-self-assessment>, στην οποία αναφέρεται ότι: «Η τεχνητή νοημοσύνη (TN) αναφέρεται σε συστήματα που χαρακτηρίζονται από ευφυή συμπεριφορά, αναλύοντας το περιβάλλον τους και ενεργώντας —με κάποιο βαθμό αυτονομίας— για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων. Τα συστήματα που λειτουργούν βάσει τεχνητής νοημοσύνης μπορούν να βασίζονται αποκλειστικά σε λογισμικό, ενεργώντας στον εικονικό κόσμο (π.χ. βοηθοί φωνής, λογισμικό ανάλυσης εικόνας, μηχανές αναζήτησης, συστήματα αναγνώρισης ομιλίας και προσώπου) ή η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να ενσωματωθεί σε συσκευές υλισμικού (π.χ. προηγμένα ρομπότ, αυτόνομα αυτοκίνητα, δρόνοι ή εφαρμογές του Διαδικτύου των Πραγμάτων)»⁶.

⁷ Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι προτιμάται από τους επιστήμονες η χρήση, αντί του όρου TN, της ακριβούς ονομασίας των εφαρμοζόμενων τεχνολογιών, όπως μηχανική μάθηση (machine learning) ή επεξεργασία της φυσικής γλώσσας (natural language processing).

⁸ Themis Competition 2019 Semi-final D: Team Portugal “Artificial Intelligence and the Judicial Ruling” σελ. 6.

⁹ Βλ. CEPEJ «Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους» ο.π. σελ. 42

Οι μηχανές, όμως, που αποτελούν το κύριο μέσο TN, δεν παράγουν νοημοσύνη *per se* αλλά λειτουργούν επαγωγικά συνδυάζοντας, με έναν αυτοματοποιημένο τρόπο και τη βοήθεια διαφόρων προκαθορισμένων ιδιοτήτων, ένα σύνολο παρατηρήσεων με ένα σύνολο πιθανών αποτελεσμάτων. Προκειμένου να λειτουργήσουν, χρειάζονται μεγάλα δεδομένα (big data)¹⁰. Η αξιοπιστία του μοντέλου εξαρτάται από την ποιότητα των δεδομένων κι από την επιλογή της εφαρμοστέας τεχνικής. Ο υπολογιστής λαμβάνει δεδομένα (έτοιμα ή μέσω αισθητήρων), τα επεξεργάζεται και ανταποκρίνεται βάσει αυτών. Τα συστήματα TN είναι ικανά να προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους σε ορισμένο βαθμό, αναλύοντας τις συνέπειες προηγούμενων δράσεων και επιλύοντας προβλήματα κατά τρόπο αυτόνομο¹¹.

Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στη θεωρία, η TN είναι ένας ωκεανός. Κι αυτό γιατί περιλαμβάνει μεγάλη ποικιλία τεχνολογιών, οι οποίες, στην πλειονότητά τους, έχουν ήδη εφαρμοστεί στις ΗΠΑ¹². Οι πιο διαδεδομένες είναι οι εξής: 1) Εικονική Αντίληψη (Virtual Perception), δηλαδή τεχνολογίες, ιδίως αναγνώρισης προσώπου (facial recognition technology), ραντάρ, φωτοεντοπισμού (light detection and ranging), υπερηχητικών αισθητήρων (ultrasonic sensors), που παρέχουν στα μηχανήματα την ικανότητα να αντιλαμβάνονται και να αναγνωρίζουν αντικείμενα, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τα αυτοοδηγούμενα οχήματα (self-driving cars)¹³. Η τεχνική αναγνώρισης προσώπου χρησιμοποιείται από δικαστές στο Όρεγκον των Η.Π.Α. (Marion County) προκειμένου να εισέλθουν στα πληροφοριακά συστήματα του Δικαστηρίου· 2) Οπτική Αναγνώριση Χαρακτήρων (Optical character recognition)¹⁴, αφορώσα ιδίως συλλογή

¹⁰ Για να αναγνωρίσει μια μηχανή μια γάτα με ποσοστό επιτυχίας 95% απαιτείται η εισαγωγή 100.000 εικόνων με γάτες. Βλ. A.D. Reiling “Courts and Artificial Intelligence” (2020) International Journal of Court Administration 8, DOI: <https://doi.org/10.36745/ijca.343>. Σύμφωνα με τη συμβουλευτική Επιτροπή που προβλέπεται από τη σύμβαση 108 του Συμβουλίου της Ευρώπης, τα μεγάλα δεδομένα αποτελούν την «εξελισσόμενη τεχνολογική δυνατότητα συλλογής, επεξεργασίας και άντλησης νέας και προβλεπτικής γνώσης από δεδομένα μεγάλου όγκου και ποικιλομορφίας με ιδιαίτερα μεγάλη ταχύτητα». Βλ T-PD (2017) «Κατευθυντήριες γραμμές για την προστασία των ατόμων σχετικά με την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων σε έναν κόσμο μεγάλων δεδομένων».

¹¹<https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/society/20200827STO85804/ti-einai-i-techniti-noimosuni-kai-pos-chrisimopoietai>

¹² Βλ. US Joint Technology Committee Resource Bulletin “Introduction to AI for Courts” Version 1.0 adopted 27.3.2020.

¹³ Η Αστυνομική Διεύθυνση του Λονδίνου χρησιμοποιεί τέτοιες εφαρμογές για να εντοπίσει ύποπτα και αγνοούμενα πρόσωπα.

¹⁴ Βλ. Schantz Herbert (1982) “The history of OCD, optical character recognition” ISBN 9780943072012. Internet Archive.

πληροφοριών από δακτυλογραφημένα ή ιδιόγραφα κείμενα. Στην Επαρχία Palm Beach της Πολιτείας της Φλόριντα των Η.Π.Α., με την εφαρμογή της ως άνω τεχνολογίας, τα εισερχόμενα ηλεκτρονικά έγγραφα σαρώνονται (σκανάρονται) και κατηγοριοποιούνται αυτόματα, προκειμένου να διαβιβαστούν στο σύστημα διαχείρισης υποθέσεων του Δικαστηρίου¹⁵. 3) Μηχανισμοί επεξεργασίας φυσικής γλώσσας (Natural language processing). Πρόκειται για εφαρμογές που εξάγουν νοήματα μέσω συνομιλίας με πιο διαδομένα τα google assistance και Alexa· 4) Κλασσική ή Συμβολική ΤΝ (Symbolic AI). Αποτελεί μια αξιοποιήσιμη για τον τομέα της δικαιοσύνης τεχνολογία, καθόσον προσεγγίζει τον νομικό συλλογισμό με την καταγραφή του κανόνα δικαίου και την εφαρμογή του κατά περίπτωση προς εξαγωγή συμπεράσματος. Στις Πολιτείες Florida και Colorado των Η.Π.Α. η τεχνολογία αυτή εφαρμόζεται στον τομέα παροχής νομικής βοήθειας σε ηλικιωμένους πολίτες· 5) Μηχανική Μάθηση (Machine learning), που καθιστά δυνατή τη δημιουργία ενός μαθηματικού μοντέλου από δεδομένα, ενσωματώνοντας ένα μεγάλο αριθμό παραμέτρων που δεν είναι εκ των προτέρων γνωστές και διαμορφώνονται σταδιακά κατά τη φάση της εκμάθησης με τη χρήση συνόλων εκπαιδευτικών δεδομένων προκειμένου να ομαδοποιηθούν συνδέσεις¹⁶. Η χρήση της είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη στον τομέα της διαδικτυακής επίλυσης διαφορών¹⁷.

Εν κατακλείδι η ΤΝ μπορεί να θεωρηθεί ως το αποτέλεσμα της σύγκλισης τεσσάρων τομέων της εξελισσόμενης ικανότητας των μηχανών, δηλαδή της επεξεργασίας, της εκμάθησης, της αντίληψης και του ελέγχου. Επιτυγχάνει την απαιτούμενη εκλογίκευση που είναι συστατικό στοιχείο της ίδιας της νοημοσύνης μέσω αισθητήρων που αντιλαμβάνονται το περιβάλλον, επεξεργάζονται τα ληφθέντα δεδομένα και οδηγούνται σε μια απόφαση περί της πλέον ενδεδειγμένης κάθε φορά λύσης, σε συνάρτηση με τον επιδιωκόμενο σκοπό¹⁸.

¹⁵ Βλ. «Introduction to AI to Courts» ο.π. σελ. 3. Κατά την αρχική εφαρμογή του συστήματος υπήρξε ανθρώπινη επέμβαση προκειμένου να επαληθευθεί η ακρίβεια των καταγραφών. Επιπλέον όταν εξακριβωνόταν κάποιο λάθος και διορθωνόταν, αυτό δεν επαναλαμβανόταν στο μέλλον.

¹⁶ Βλ. CEPEJ «Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους» ο.π. σελ. 96

¹⁷ Βλ. «Introduction to AI to Courts» ο.π. σελ. 4

¹⁸ Βλ. Α. Κουσούνη- Πανταζοπούλου «Νομικές διαστάσεις της Τεχνητής Νοημοσύνης (παρόν και μέλλον)» Ελλ.Δικ. 1 (2019) 312-320.

ii. Χρήση καινοτόμων τεχνολογιών και συστημάτων Τεχνητής Νοημοσύνης στον χώρο της δικαιοσύνης. Εξελίξεις στο πλαίσιο αντιμετώπισης της κρίσης της νόσου COVID-19.

Η τεχνολογία έχει από μακρού τεθεί στην υπηρεσία της δικαιοσύνης, δειλά στην αρχή με τη χρήση συσκευών όπως εκτυπωτές, φωτοτυπικά μηχανήματα και Η/Υ και πιο δυναμικά στην πορεία μέσω ψηφιακών εφαρμογών, όπως συστημάτων διαχείρισης υποθέσεων (case management) και αυτόματης ταξινόμησης (e-filing), ηλεκτρονικές πλατφόρμες (e-justice platforms)¹⁹ και νομικές βάσεις δεδομένων (legal databases)²⁰. Επιχειρώντας μία κατηγοριοποίηση των τεχνολογικών εξελίξεων, θα αναφέραμε ότι αυτές σχετίζονται: α) με την ενημέρωση των διαδικών δια της παροχής πληροφοριών που άπτονται των δικαστικών διαδικασιών, επιλογών ή δυνατοτήτων και την εν γένει υποστήριξη του δικαστικού συστήματος (supportive technology), β) με την μετατροπή των λειτουργιών που προηγουμένως διενεργούνταν από ανθρώπους, καθώς τηλεδιασκέψεις και ανταλλαγή ηλεκτρονικών μηνυμάτων αποτελούν έναν συνήθη πλέον τρόπο διαπροσωπικής επικοινωνίας (replacement technologies) και γ) με την αλλαγή του τρόπου εργασίας των δικαστών, η οποία διεκπεραιώνεται σήμερα μέσω νομικών βάσεων δεδομένων και ενδεχομένως στο μέλλον μέσω επαναστατικών μεθόδων πρόγνωσης του αποτελέσματος της δικανικής κρίσης (disruptive technology)²¹. Ως εκ τούτων καθίσταται αντιληπτό ότι η ΤΝ δεν περιορίζεται μόνο στην υποστήριξη της διοίκησης των δικαστηρίων, που διασφαλίζει την μείωση των γραφειοκρατικών διαδικασιών και την ταχύτερη διεκπεραίωση των υποθέσεων, αλλά επεκτείνεται και σε αυτή καθαυτή την απονομή της δικαιοσύνης, επηρεάζοντας τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων, με την εφαρμογή κυρίως των τεχνικών της επεξεργασίας της φυσικής γλώσσας, της μηχανικής μάθησης και των νευρωνικών δικτύων. Στόχος των συστημάτων αυτών δεν είναι η αναπαραγωγή του νομικού συλλογισμού αλλά ο εντοπισμός των συσχετίσεων μεταξύ

¹⁹ Ενδεικτικά στην Εσθονία το 2005 αναπτύχθηκε το σύστημα e-file, που περιλαμβάνει μία ηλεκτρονική πλατφόρμα με δικλείδες ασφαλείας, στην οποία ο πολίτης εισέρχεται και καταχωρεί την υπόθεσή του. Τα δεδομένα διαμοιράζονται μεταξύ των αρμόδιων υπηρεσιών και τα έγγραφα τυγχάνουν επεξεργασίας από το Δικαστήριο, το οποίο ενεργεί κοινοποιήσεις μέσω της πλατφόρμας. Βλ. Annet Numa “Artificial Intelligence as the new reality of e-justice” διαθέσιμο στο [Artificial intelligence as the new reality of e-justice — e-Estonia \(e-estonia.com\)](https://www.wired.com/story/can-ai-be-fair-judge-court-estonia-thinks-so/), Eric Niiler “Can AI be a Fair Judge in Court? Esthonia Thinks so” Wired Magazine, 25.03.2019 <https://www.wired.com/story/can-ai-be-fair-judge-court-estonia-thinks-so/>

²⁰ Βλ. F. Contini “Artificial Intelligence and the Transformation of Humans, law and Technology, Interaction in Judicial Proceedings” Law, Technology and Humans, Vol 2 (1) 2020, σελ. 2

²¹ Βλ. T. Soudin “Judge v Robot? Artificial Intelligence and judicial decision-making” UNSW Law Journal Volume 41 (2018) 4, σελ. 1118.

διαφορετικών παραμέτρων και, μέσω της μηχανικής μάθησης, η εξαγωγή ενός ή περισσοτέρων μοντέλων που θα χρησιμοποιηθούν για την πρόβλεψη/πρόγνωση μιας μελλοντικής δικαστικής απόφασης²².

Επισκοπώντας τη διεθνή πρακτική ως προς τις παρεχόμενες υπηρεσίες, διαπιστώνουμε ότι η ΤΝ χρησιμοποιείται στα εθνικά δικαστικά συστήματα: α) για την οργάνωση πληροφοριών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το σύστημα e-Discovery²³ των ΗΠΑ το οποίο, μέσω μηχανικής μάθησης, εξάγει τα κρίσιμότερα σημεία των εγγράφων της δικογραφίας, βάσει επικυρωμένης από τον Δικαστή συμφωνίας των μερών ως προς τους όρους αναζήτησης και την κωδικοποίηση που χρησιμοποιείται. Πρόκειται για μία μέθοδο γρηγορότερη και ακριβέστερη από τη χειροκίνητη αναζήτηση εγγράφων, β) για την προβλεπτική ανάλυση, που βασίζεται σε αξιολογήσεις παρόμοιων περιστατικών και εφαρμοστέου δικαίου μέσω στατιστικών συσχετισμών μεταξύ δεδομένων. Στην κατηγορία αυτή έχουν αναπτυχθεί ενδιαφέρουσες εφαρμογές. Αναφέρουμε εκείνη μιας ομάδας ακαδημαϊκών επιστημόνων που προέβλεψε το αποτέλεσμα 28.000 υποθέσεων του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ με ακρίβεια 70,2% και 240.000 ψήφους με ακρίβεια 71,9%²⁴. Ομοίως, ως προς το ΕΔΔΑ διενεργήθηκε από το University College of London παρόμοια μελέτη επί της νομολογίας του Δικαστηρίου με ποσοστό επιτυχίας πρόβλεψης του αποτελέσματος μιας υπόθεσης 79%. Το μοντέλο βασίστηκε σε δεδομένα προηγούμενων αποφάσεων (584 δημοσιευμένες αποφάσεις) και χρησιμοποίησε μηχανική μάθηση σε συνδυασμό με επεξεργασία φυσικής γλώσσας προκειμένου να διακριβώσει αν το δικαστήριο θα διαπιστώσει παραβίαση της ΕΣΔΑ²⁵. Η επιλογή των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών και ο νομικός χαρακτηρισμός τους αποτέλεσαν κρίσιμα στοιχεία, ήτοι η μελέτη πιθανολόγησε το αποτέλεσμα με βάση τις λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν στο σκεπτικό και στην αιτιολογία του δικαστή. Κατά τους μελετητές τα πραγματικά περιστατικά, όπως παρουσιάζονται από το Δικαστήριο, αποτελούν μια ισχυρή ένδειξη του αποτελέσματος της υπόθεσης. Ωστόσο πρόκειται για μια στατιστική ή

²² Βλ. CEPEJ «Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους» ο.π. σελ. 40

²³ Βλ. A.D. Reiling “Courts and Artificial Intelligence” ο.π. σελ. 3

²⁴ Βλ. Katz, Daniel & Bommarito II, Michael & Blackman, Josh (2016) “A General Approach for Predicting the Behavior of the Supreme Court of the United States”. PLOS ONE. 12. 10.1371/journal.pone.0174698. βλ. Morison J, & Harkens A (2019) “Algorithmic Justice: Dispute Resolution and the Robot Judge?” σελ. 9.

²⁵ Βλ. Aletras N, Tsarapatsanis D, Preoțiu-Pietro D, Lampos V. 2016. “Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing perspective”. PeerJ Computer Science 2:e93 <https://doi.org/10.7717/peerj-cs.93>, T. Sourdin ο.π. σελ. 1126.

πιθανολογική προσέγγιση χωρίς να γίνεται αντιληπτός ο νομικός συλλογισμός. Μια μηχανή αδυνατεί να εξηγήσει την ερμηνεία του νόμου (αιτιολογικοί παράγοντες της απόφασης) και τη συμπεριφορά των δικαστών, καθόσον πάντα θα υπάρχει υποκειμενικότητα, στηριζόμενη στις συναισθηματικές, ιδεολογικές και φιλοσοφικές προσλαμβάνουσες του κάθε δικαστή. Άλλο παράδειγμα αποτελεί η τρίμηνη έρευνα ιδιωτικής εταιρείας σε συνεργασία με ομάδα δικαστών των Εφετείων της Ντουαί και Ρεν στη Γαλλία το έτος 2017 που στηρίχθηκε σε ένα λογισμικό, το οποίο αποτελούσε μια ανάλυση αστικών, κοινωνικοασφαλιστικών και εμπορικών αποφάσεων των εφετείων αυτών. Στόχος του εγχειρήματος ήταν η δημιουργία ενός εργαλείου λήψης δικαστικών αποφάσεων με σκοπό τον περιορισμό της υπερβολικής διαφοροποίησής τους²⁶. Διαπιστώθηκε, όμως, η έλλειψη προστιθέμενης αξίας του λογισμικού στη διαδικασία επεξεργασίας των υποθέσεων και λήψης αποφάσεων από τους δικαστές, καθώς και οι μεροληπτικές τάσεις αυτού, που οδηγούσαν σε παραπλανητικά ή ακατάλληλα αποτελέσματα μέσω της σύγχυσης κάποιων απλών λεξικών συμπτώσεων στο σκεπτικό των αποφάσεων και των αιτιωδών σχέσεων που ήταν αποφασιστικής σημασίας για το συλλογισμό των δικαστών²⁷. Τέλος, ως προς την κατηγορία αυτή χρήζουν αναφοράς το εφαρμοζόμενο στις Η.Π.Α. σύστημα COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions), το οποίο αξιολογεί τους κινδύνους υποτροπής τέλεσης ποινικά κολάσιμης πράξης κατά το στάδιο λήψης απόφασης περί προφυλάκισης, επιβολής ποινής και αποφυλάκισης, χρησιμοποιώντας δεδομένα από ποινικούς φακέλους και ένα ερωτηματολόγιο 137 ερωτήσεων, καθώς και το αντίστοιχο του Ηνωμένου Βασιλείου με την ονομασία HART (Harm Assessment Risk Tool). Το τελευταίο αντλώντας πληροφορίες μέσα από τις αποφάσεις αστυνομικών οργάνων και συνεκτιμώντας τυχόν επαναλαμβανόμενη παραβατική συμπεριφορά των δραστών αξιολογεί τον κίνδυνο υποτροπής τους, βάσει 30 περίπου παραγόντων, εκ των οποίων κάποιοι δεν σχετίζονται με το αδίκημα που διαπράττεται. Οι προβλέψεις του λογισμικού το έτος 2013 ήταν αποτελεσματικές κατά 98% στην πρόβλεψη χαμηλού κινδύνου και 88% στην πρόβλεψη

²⁶ Η εταιρεία νομικής τεχνολογίας ανέπτυξε ένα λογισμικό με σκοπό να εκτιμήσει την αξία μιας ποσοτικοποιημένης ανάλυσης των ποσών που επιδικάστηκαν από τα δύο δικαστήρια καθώς και να ταξινομήσει γεωγραφικά τις αποκλίσεις που παρατηρήθηκαν σε παρόμοιες δίκες.

²⁷ Βλ. CEPEJ «Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους» ο.π. σελ. 57-58

υψηλού κινδύνου υποτροπής²⁸. γ) για τη διαδικτυακή (online) επίλυση διαφορών²⁹, αναφορικά με επαναλαμβανόμενες υποθέσεις μικρού οικονομικού αντικειμένου, συνήθως στον χώρο του οικογενειακού και εργατικού δικαίου. Η ιδέα επίλυσης των διαφορών αυτών μέσω της πληροφορικής ή/και της ανάθεσής τους σε άλλα όργανα μη δικαστικά είναι ευρέως διαδομένη³⁰. Η Μεγάλη Βρετανία³¹, η Ολλανδία³² και η Λετονία αποτελούν παραδείγματα χωρών που έχουν υλοποιήσει λιγότερο ή περισσότερο αυτοματοποιημένες λύσεις. Στον ευρωπαϊκό χώρο λειτουργεί η πλατφόρμα Ηλεκτρονικής Επίλυσης Διαφορών – ΗΕΔ (Online Dispute Resolution – ODR) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής³³, η οποία επιτρέπει τόσο σε καταναλωτές όσο και σε εμπόρους (προμηθευτές) των κρατών-μελών της Ε.Ε. να επιλύουν ηλεκτρονικά τις διαφορές που ανακύπτουν από συμβάσεις πώλησης ή παροχής υπηρεσιών που συνάπτονται μέσω διαδικτύου. Μέσω μιας ηλεκτρονικής πλατφόρμας³⁴, ο καταναλωτής μπορεί να υποβάλει την καταγγελία του και να συμφωνήσει με τον καταγγελλόμενο προμηθευτή ποιος από τους αναγνωρισμένους φορείς επίλυσης διαφορών θα αναλάβει την εξωδικαστική επίλυση της καταναλωτικής διαφοράς, η διεκπεραίωση της οποίας ολοκληρώνεται εντός 90 ημερών από την παραλαβή του φακέλου από τον φορέα εναλλακτικής επίλυσης³⁵. Στην Ελλάδα, η διαδικασία ηλεκτρονικής επίλυσης της διαφοράς πραγματοποιείται από το Ευρωπαϊκό Κέντρο

²⁸ Βλ. CEPEJ «Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους» ο.π. σελ. 70

²⁹ Η διαδικτυακή επίλυση διαφορών διακρίνεται σε: α) μεταφερόμενη (transported ODR), στην οποία απλά η φυσική παρουσία αντικαθίσταται με τη διαδικτυακή (μέσω βίντεο ή ανταλλαγής μηνυμάτων), β) περιορισμένη (restricted ODR), που διευκολύνει και απλοποιεί τις διαδικασίες συγκέντρωσης και ανταλλαγής πληροφοριών, χρησιμοποιώντας ερωτηματολόγια ή διαδικτυακές φόρμες και γ) αυτοματοποιημένη (automated ODR), που στηρίζεται σε έναν αλγόριθμο και δεν χρησιμοποιείται τόσο στη δικαιοσύνη. Βλ. αναλυτικά Α. Sela, “e-Nudging Justice: The Role of Digital Choice Architecture in Online Courts”, 2019, σελ. 134, διαθέσιμο στο: <https://scholarship.law.missouri.edu/jdr/vol2019/iss2/9>

³⁰ Βλ. Chicago 7th ed. Anjanette H. Raymond, Scott J. Shackelford, "Jury Glasses: Wearable Technology and Its Role in Crowdsourcing Justice," *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 17, no. 1 (Fall 2015): 115-154

³¹ Για την εισαγωγή εφαρμογής στην Αγγλία και την Ουαλία βλ. την πρόταση του Lord Justice Briggs με τον τίτλο “Online Dispute Court” βλ. αναλυτικά [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-020-4843?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true#co_anchor_a895933](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-020-4843?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true#co_anchor_a895933)

³² Πρόκειται για το σύστημα Rechtwijzer που σχετίζεται με οικογενειακές διαφορές και κυρίως με διαζύγια. Βλ. T. Sourdin ο.π. σελ. 1122. <https://rechtwijzer.nl/>

³³ Εισήχθη με τον Κανονισμό 524/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 2013 για την ηλεκτρονική επίλυση καταναλωτικών διαφορών και για την τροποποίηση του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2006/2004 και της Οδηγίας 2009/22/ΕΚ.

³⁴ Βλ. <https://webgate.ec.europa.eu/odr>

³⁵ Για την ηλεκτρονική επίλυση διαφοράς βλ. και Bluebook 21st ed. Anjanette H. Raymond & Scott J. Shackelford, , ο.π. σελ 119.

Καταναλωτή [άρθρο 5β της υπ' αριθ. 70330οικ./2015 Κ.Υ.Α. (Β' 1421)] χωρίς οικονομική επιβάρυνση³⁶. Περαιτέρω, στον Καναδά λειτουργεί η εφαρμογή με την ονομασία Civil Resolution Tribunal, μέσω της οποίας παρέχονται συμβουλές προς αποφυγή δικαστικών αντιδικιών³⁷. Τέλος, ειδική αναφορά πρέπει να γίνει στο φιλόδοξο σχέδιο της Εσθονίας περί θέσεως σε εφαρμογή ενός προγράμματος TN, που θα εκδίδει δικαστικές αποφάσεις, ως κανονικός δικαστής, για υποθέσεις μικρών οικονομικών αξιώσεων, κάτω των 7.000 ευρώ. Οι διάδικοι θα «ανεβάζουν» τα απαραίτητα έγγραφα και άλλες αναγκαίες πληροφορίες στη σχετική πλατφόρμα και το πρόγραμμα θα εκδίδει απόφαση, η οποία ωστόσο θα μπορεί να προσβληθεί σε φυσικό δικαστή. Το πρόγραμμα θα χρησιμοποιεί ως πρωτογενή πληροφορία περιπτώσεις που έχουν ήδη εκδικαστεί σε φυσικά δικαστήρια.

Η πανδημία COVID-19 αποτέλεσε μια δοκιμασία για την ανθεκτικότητα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης και ανέδειξε τη σημασία της ψηφιοποίησης και την ανάγκη περαιτέρω ενίσχυσής της. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο η πανδημία COVID-19 έχει δώσει επιπλέον ώθηση σ' αυτές τις προσπάθειες, αναδεικνύοντας τη σημασία της επιτάχυνσης των μεταρρυθμίσεων για την ψηφιοποίηση του χειρισμού των υποθέσεων από τις δικαστικές αρχές, της ανταλλαγής πληροφοριών και εγγράφων με τους διαδίκους και τους δικηγόρους και της αδιάλειπτης και εύκολης πρόσβασης όλων στη δικαιοσύνη. Αναλαμβάνονται διάφορες πρωτοβουλίες, οι οποίες ποικίλλουν από την παροχή στους χρήστες των δικαστηρίων της δυνατότητας να παρακολουθούν ηλεκτρονικά τα στάδια της διαδικασίας, μέχρι τη μοντελοποίηση των αποφάσεων σύμφωνα με ένα πρότυπο που τις καθιστά μηχαναγνώσιμες. Οι τηλεδιασκέψεις αποδείχθηκαν ένα αναγκαίο εργαλείο για την απρόσκοπτη λειτουργία των δικαστηρίων.

Ειδικότερα στη χώρα μας, αναγνωρίστηκε η ανάγκη άμεσης αξιοποίησης ψηφιακών λύσεων και νέων τεχνολογιών στην ελληνική Δικαιοσύνη με τροποποιήσεις που εισήχθησαν σε όλες τις δικονομίες³⁸. Όσον αφορά στο ΣτΕ, από 1.1.2021 προβλέφθηκε ως

³⁶ Βλ. αναλυτικά <https://www.eccgreece.gr/el/online-dispute-resolution/>

³⁷ Το οποίο επιλύει τις εξής διαφορές: αυτοκινητιστικές διαφορές μέχρι του ποσού των \$50,000, μικροδιαφορές μέχρι του ποσού των \$5,000, Διαφορές συγκυριότητας (strata property-condominium) ανεξαρτήτως ποσού, Διαφορές εταιρειών και συνεταιριστικών ενώσεων ανεξαρτήτως ποσού. Βλ. αναλυτικά <https://civilresolutionbc.ca/>

³⁸ Στη Γαλλία στον νόμο Lemaire 2016-1321 της 7.10.2016 για μια ψηφιακή δημοκρατία, προστέθηκε με τροπολογία (άρθρα 20-21) η πολιτική των ανοικτών δεδομένων όσον αφορά τις δικαστικές αποφάσεις και τέθηκε η αρχή ότι όλα είναι δωρεάν δημοσιεύσιμα. Ταυτόχρονα κατέστη υποχρεωτική επί ποινή απαραδέκτου η ηλεκτρονική κατάθεση των δικογράφων. Βλ. Ι. Συμεωνίδης «Τεχνητή Νοημοσύνη και Δικαιοσύνη», Εφημ.ΔΔ 4/2019, σελ. 464.

υποχρεωτική η ηλεκτρονική διακίνηση εγγράφων μεταξύ των διαδίκων και του Δικαστηρίου, δεδομένου ότι τα ένδικα μέσα ή βοηθήματα, τα δικόγραφα πρόσθετων λόγων, παρεμβάσεων και τα υπομνήματα ορίστηκε να υποβάλλονται αποκλειστικά με ηλεκτρονικά μέσα και είναι έγκυρα μόνον εφόσον φέρουν προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή³⁹. Ταυτόσημου περιεχομένου είναι και οι ρυθμίσεις που αφορούν τα διοικητικά δικαστήρια⁴⁰. Πλην όμως η έναρξη ισχύος των ανωτέρω διατάξεων έχει ανασταλεί⁴¹. Όσον αφορά στο Ελεγκτικό Συνέδριο η ισχύουσα από τις 16.9.2020 δικονομία του⁴² προβλέπει ότι οι δικαστικές αποφάσεις και πράξεις, οι εκθέσεις, τα δικόγραφα και κάθε άλλο έγγραφο που απευθύνεται στο Δικαστήριο ή εκδίδεται απ' αυτό επιτρέπεται να κατατίθενται, να επιδίδονται και να διακινούνται με χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών. Η δυνατότητα υποβολής και με ηλεκτρονικά μέσα, κάθε φύσεως δικογράφων εφόσον φέρουν προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή προβλέπεται και στον ΚΠολΔ⁴³. Περαιτέρω, στη διοικητική δικαιοσύνη είναι δυνατή η ηλεκτρονική κοινοποίηση κλήσεων και δικαστικών αποφάσεων⁴⁴ καθώς και η ηλεκτρονική υποβολή του φακέλου και των απόψεων της διοίκησης⁴⁵, ενώ με τη χρήση κωδικού, καθίσταται δυνατή η εξ αποστάσεως πρόσβαση στα δικόγραφα ή έγγραφα που έχουν υποβληθεί ή που

³⁹ Βλ. άρθρα 19 παρ. 9, 25 παρ. 3 και 49 παρ. 5 του π.δ. 18/1989 «Κωδικοποίηση διατάξεων νόμων για το Συμβούλιο της Επικρατείας (Α' 8), όπως οι ως άνω παρ. προστέθηκαν με το άρθρο 75 του ν. 4635/2019.

⁴⁰ βλ. άρθρο 126 παρ. 8-11 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 2717/1999 (Α' 97).

⁴¹ Βλ. άρθρο 162 του ν.4764/2020 (Α' 256/23.12.2020) σύμφωνα με το οποίο «Η εφαρμογή των άρθρων 75 έως και 77 του ν.4635/2019 (Α' 167) καθ' ο μέρος προϋποθέτει την κατάλληλη τεχνική υποδομή του ΟΣΔΔΥ ΔΔ και την εκπαίδευση δικαστικών λειτουργών και δικαστικών υπαλλήλων του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ) και των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων (ΤΔΔ), γίνεται σταδιακά και κατά τον χρόνο που παρέχεται η αναγκαία τεχνική υποδομή και έχει ολοκληρωθεί η σχετική εκπαίδευση του προσωπικού. Η ύπαρξη κάθε φορά της αναγκαίας υποδομής και η κατάλληλη εκπαίδευση του προσωπικού του ΣτΕ διαπιστώνονται με πράξη του Υπουργού Δικαιοσύνης, κατόπιν πρότασης του Προέδρου του ΣτΕ που δημοσιεύεται στην ιστοσελίδα και στον πίνακα ανακοινώσεων του ΣτΕ, με την οποία ορίζεται η ημερομηνία για την πλήρη εφαρμογή των άρθρων 75 έως 77 του ν.4635/2019 είτε στο σύνολό τους είτε και ως προς ορισμένη διαδικασία, όπως, είναι ιδίως η κατάθεση σε ψηφιακή μορφή με τη χρήση προηγμένης ηλεκτρονικής υπογραφής των κυρίων δικογράφων, των παρεπομένων δικογράφων, η κατάθεση σε ψηφιακή μορφή των στοιχείων του φακέλου από τη Διοίκηση και των στοιχείων που προσκομίζουν οι λοιποί διάδικοι, οι επιδόσεις πράξεων και αποφάσεων, η χορήγηση αντιγράφων σε ψηφιακή μορφή, οι κοινοποιήσεις με τη χρήση ΠΠΕ, η ηλεκτρονική διακίνηση και διεκπεραίωση των σχεδίων διαταγμάτων που αποστέλλονται προς επεξεργασία και κάθε άλλη διαδικασία που εφαρμόζεται από τα ανωτέρω δικαστήρια ή τις γραμματείες τους. Για τη Γενική Επιτροπεία των ΤΔΔ και τα ΤΔΔ εκδίδεται αντίστοιχη πράξη του Υπουργού Δικαιοσύνης μετά από πρόταση του Γενικού Επιτρόπου της Επικρατείας των ΤΔΔ, που μπορεί να αφορά το σύνολο των ΤΔΔ ή συγκεκριμένο διοικητικό δικαστήριο».

⁴² Βλ. άρθρο 17 του ν. 4700/2020 (Α' 127).

⁴³ Βλ. άρθρο 119 παρ. 4 του ΚΠολΔ.

⁴⁴ Βλ. Άρθρα 17 παρ. 1 του ν. 4700/2020, 78 παρ. 1 του ν. 4129/2013, 21 παρ. 8 του π.δ. 18/1989, 48 παρ. 7 του ΚΔΔ, 112 παρ. 5 ΚΠολΔ

⁴⁵ Βλ. Άρθρα 23 παρ. 4 του π.δ. 18/1989, 129 παρ. 7 ΚΔΔ

έχουν επιδοθεί με ηλεκτρονικά μέσα⁴⁶. Επίσης στα πολιτικά δικαστήρια προβλέπεται η ηλεκτρονική τήρηση του πινακίου⁴⁷. Τέλος, παρέχονται δυνατότητες διεξαγωγής της συζήτησης (τηλεσυνεδρίαση) αλλά και εξέτασης μαρτύρων και διαδικών με τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα (τηλεξέταση)⁴⁸.

Τα ανωτέρω επιδέχονται περαιτέρω εξέλιξης με εφαρμογές ΤΝ. Συγκεκριμένα, έχει προταθεί⁴⁹ η υλοποίηση εφαρμογής ΤΝ, η οποία θα σαρώνει τα έγχαρτα και ψηφιακά έγγραφα και θα τα ταξινομεί σε ψηφιακούς φακέλους δικογραφίας, είτε δημιουργώντας νέους φακέλους είτε συσχετίζοντάς τα με τους ήδη υφιστάμενους φακέλους. Επίσης, η εφαρμογή θα μπορούσε να αναγνωρίζει συγκεκριμένα κρίσιμα στοιχεία κάθε υπόθεσης, να αξιολογεί το βαθμό πολυπλοκότητας των υποθέσεων και να εντοπίζει τυχόν καθυστερήσεις της διαδικασίας. Μέσω δε μηχανικής μάθησης θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν αυτόματες περιλήψεις τόσο των πραγματικών περιστατικών κάθε υπόθεσης όσο και των εκτιθέμενων επιχειρημάτων των διαδικών. Τέλος, χρήσιμη θα αποδειχθεί η ανάπτυξη εργαλείου ΤΝ για τον εντοπισμό σχετιζόμενων με τη κάθε υπόθεση δικαστικών αποφάσεων κατά το πρότυπο του ήδη εφαρμοζόμενου από το ΣτΕ «αναγνωριστικού ευρωπαϊκής νομολογίας»⁵⁰, που με τη χρήση μοναδικών κωδικών αναγνώρισης εξυπηρετεί τη διασυννοριακή προσβασιμότητα των ενδιαφερομένων στις δικαστικές αποφάσεις αυτού⁵¹.

iii. Πλεονεκτήματα και προοπτικές. Ηθικές και νομικές προκλήσεις - τα όρια μεταξύ Τεχνητής και ανθρώπινης Νοημοσύνης.

Έχουν αναγνωριστεί πολλά πλεονεκτήματα της ΤΝ. Οι δυνατότητες που παρέχει στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους θα μπορούσε να συμβάλει στην ταχύτερη και αποτελεσματικότερη διεξαγωγή του δικαστικού έργου, αφού τα μηχανήματα

⁴⁶ Βλ. άρθρα 70^α παρ. 6 του π.δ. 18/1989, 130 παρ. 3 ΚΔΔ.

⁴⁷ βλ. άρθρο 237 παρ. 4 του ΚΠολΔ καθώς και π.δ. 19/2017 «Εγγραφή της υπόθεσης στο ηλεκτρονικό πινάκιο, καταχώριση της διάταξης στο ηλεκτρονικό βιβλίο διατάξεων και ηλεκτρονική ενημέρωση των διαδικών, κατά το άρθρο 237 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας» (Α' 33).

⁴⁸ Βλ. άρθρα 17 παρ. 2(α) ν. 4700/2020, 133 παρ. 6 ΚΔΔ, 237 παρ. 10 και 11 και 270 παρ. 7 και 8 ΚΠολΔ.

⁴⁹ Βλ. Ε. Τρουλινός «Οι προοπτικές της Τεχνητής Νοημοσύνης στο Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης Δικαστικών Υποθέσεων Διοικητικής Δικαιοσύνης» ΔιΜΕΕ 3/2020 σελ. 376.

⁵⁰ European Case Law Identifier (ECLI) βλ. Σχετικά συμπεράσματα του Συμβουλίου για τη θέσπισή του όπως και μιας ελάχιστης δέσμης ενιαίων μεταδεδομένων για τη νομολογία (C 127/1, 29.4.2011), καθώς και τα συμπεράσματα για τις πρόσφατες βελτιώσεις του (C-360/01, 24.10.2019).

⁵¹ Βλ. Ελένη Κεφαλή «(ECLI) Το Αναγνωριστικό Ευρωπαϊκής Νομολογίας και η υλοποίησή του στο Συμβούλιο της Επικρατείας» ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ τ. 116/2016, σελ. 70-72.

εργάζονται ακατάπαυστα⁵². Έχει υποστηριχθεί ότι με τη διαδικτυακή επίλυση των διαφορών οι διαδικασίες είναι πιο προσιτές, λιγότερο δαπανηρές και πιο αποδοτικές και ότι διασφαλίζονται η λογοδοσία και η ισότητα⁵³. Προεχόντως δε οι υπηρεσίες διαδικτυακής εναλλακτικής επίλυσης διαφορών είναι αποτελεσματικές στην εκτίμηση του ποσού της αποζημίωσης σε μικροδιαφορές ιδίως με την, κατόπιν στατιστικής επεξεργασίας αποφάσεων σε παρόμοιες υποθέσεις, διαμόρφωση κλιμάκων ως προς τον μέσο όρο των ποσών που επιδικάζονται⁵⁴. Η κατασκευή νέων πρωτοποριακών εργαλείων έρευνας και ανάλυσης για νομοθετικά και νομολογιακά ζητήματα προσφέρει σημαντική υποστήριξη σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς της δικαιοσύνης⁵⁵. Εφαρμογές προβλεπτικής δικαιοσύνης σε αστικές, εμπορικές και διοικητικές υποθέσεις θα ήταν δυνατόν να συντελέσουν στη χάραξη δημόσιας πολιτικής για τη δικαιοσύνη και να υποστηρίξουν το έργο των νομικών ιδίως των δικηγόρων, επιτρέποντάς τους να παρέχουν καλύτερες συμβουλευτικές υπηρεσίες στους πελάτες τους με την υπόδειξη εναλλακτικών μεθόδων επίλυσης των διαφορών (συμβιβασμός, διαμεσολάβηση ή διαιτησία) προς αποφυγή χρονοβόρων και κοστοβόρων δικαστικών διενέξεων. Συγχρόνως, κατ' αυτόν τον τρόπο, επιτυγχάνεται η μείωση του αριθμού των υποθέσεων που φέρονται ενώπιον των δικαστηρίων και συνακόλουθα των λειτουργικών δαπανών της δικαιοσύνης⁵⁶. Περαιτέρω, οι προβλεπτικές εφαρμογές μπορούν να συμβάλλουν στο έργο των δικαστών με την επιτάχυνση, τον περιορισμό της ανασφάλειας δικαίου και την ομοιομορφία της νομολογίας.

Παρά τα ως άνω πλεονεκτήματά της η ευρεία χρήση της ΤΝ σε όλες τις εκφάνσεις της ιδιωτικής και δημόσιας ζωής εγκυμονεί κινδύνους αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου⁵⁷. Ειδικότερα, η χρήση της μπορεί να οδηγήσει σε παραβιάσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως των δικαιωμάτων της

⁵² Βλ. T. Sourdin ο.π. σελ. 1120.

⁵³ Βλ. Ayelet Sela, ο.π. σελ. 132.

⁵⁴ Βλ. I. Συμεωνίδης, ο.π. σελ. 465

⁵⁵ Στο Μεξικό δικαστές και υπάλληλοι ενημερώνονται από το σύστημα “Expertius” αν ο ενάγων δικαιούται σύνταξη. Βλ. Enrique Cáceres “EXPERTIUS: A Mexican Judicial Decision-Support System in the Field of Family Law”, T.Sourin ο.π. σελ. 1120.

⁵⁶ Βλ. CEPEJ «Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους» ο.π. σελ. 56

⁵⁷ Council of Europe, Ad Hoc Committee of Artificial Intelligence (CAHAI) (2020) 23, 17.12.2020, Feasibility study, διαθέσιμο στο <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/cahai> σελ. 7.

ελευθερίας της έκφρασης, της ελευθερίας του συνέρχεσθαι, της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού, της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της ιδιωτικής ζωής, του δικαιώματος δικαστικής προστασίας και δίκαιης δίκης. Συνήθως, οι ανωτέρω κίνδυνοι γεννώνται λόγω αδυναμιών στον συνολικό σχεδιασμό των συστημάτων TN, κυρίως όσον αφορά στην ανθρώπινη εποπτεία, ή από τη χρήση δεδομένων χωρίς διόρθωση της πιθανής μεροληψίας (π.χ. το σύστημα έχει εκπαιδευτεί με τη χρήση, μόνο ή κυρίως, δεδομένων από άνδρες, γεγονός που οδηγεί σε κατώτερα του επιθυμητού αποτελέσματα για τις γυναίκες)⁵⁸. Συνεπώς, αν και η TN δεν έχει σχεδιαστεί για να δημιουργεί διακρίσεις, η χαμηλή ποιότητα των δεδομένων ή οι προκαταλήψεις μπορούν να την καταστήσουν αφερέγγυα. Έχει επισημανθεί ότι ορισμένοι αλγόριθμοι TN, όταν χρησιμοποιούνται για την πρόβλεψη της υποτροπής στη διάπραξη εγκλημάτων, ενδέχεται να χαρακτηρίζονται από έμφυλη ή φυλετική μεροληψία, δίνοντας ως αποτέλεσμα διαφορετική πιθανότητα υποτροπής για γυναίκες αντί για άνδρες ή για ημεδαπούς έναντι αλλοδαπών⁵⁹. Στις Η.Π.Α. η MKO ProPublica⁶⁰ αποκάλυψε ότι οι αλγόριθμοι που χρησιμοποιούνται στο λογισμικό COMPAS, η χρήση του οποίου είναι υποχρεωτική για τους δικαστές σε ορισμένες πολιτείες των Η.Π.Α., μπορούν να έχουν ως συνέπεια τη δυσμενή μεταχείριση ορισμένων πληθυσμιακών ομάδων κατά τον καθορισμό της ποινής. Και τούτο διότι, στα άτομα αφρικοαμερικανικής καταγωγής αποδόθηκε διπλάσιος βαθμός υποτροπής από ότι σε άλλες ομάδες εντός ενός χρονικού διαστήματος δύο ετών από την επιβολή της ποινής χωρίς το αποτέλεσμα αυτό να έχει επιδιωχθεί από τους σχεδιαστές⁶¹. Αυτό αποτελεί ένα παράδειγμα των ζητημάτων λογοδοσίας και διαφάνειας που εγείρονται ως προς τη

⁵⁸ Βλ. Λευκή Βίβλο ο.π. σελ. 13-14.

⁵⁹ S. Tolan, M. Miron, E. Gomez and C. Castillo "Why Machine Learning May Lead to Unfairness: Evidence from Risk Assessment for Juvenile Justice in Catalonia", Best Paper Award, International Conference on AI and Law, 2019

⁶⁰ Βλ. J. Angwin et al., "Machine Bias: There's Software Used Across the Country to Predict Future Criminals. And It's Biased Against Blacks", PROPUBLICA (May 23, 2016), <https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing>.

⁶¹ Οι πληθυσμοί έγχρωμων κατηγοριοποιούνταν συχνά ως υψηλού κινδύνου αν και δεν επαναλαμβάναν τέτοιου είδους συμπεριφορά στο χρονικό διάστημα των δύο ετών από την καταδίκη τους ενώ οι λευκοί, που συχνά κατηγοριοποιούνταν ως χαμηλού κινδύνου, έπρατταν αδικήματα εντός των επόμενων δύο ετών. Επομένως ο αλγόριθμος υπερεκτιμούσε τον κίνδυνο υποτροπής των έγχρωμων και υποτιμούσε αυτόν των λευκών.

λειτουργία συστημάτων TN εξαιτίας της μη χρήσης σταθερών κωδικών λογισμικού⁶². Η ουδετερότητα των αλγορίθμων είναι μύθος, καθώς οι δημιουργοί τους μεταφέρουν το δικό τους σύστημα αξιών⁶³. Από την άλλη πλευρά η χρήση εφαρμογών TN μπορεί να τύχει εκμετάλλευσης από τους ίδιους τους διαδικούς και τους νομικούς τους εκπροσώπους εις βάρος του δικαστή, καθώς διευκολύνει τη διαμόρφωση του προφίλ του και επιτρέπει το, παρατηρούμενο στις Η.Π.Α., φαινόμενο αναζήτησης ευνοϊκότερου δικαστή (forum shopping).

Ομοίως, εγείρονται ζητήματα ως προς τη δυνατότητα εξαγωγής ενός κανόνα από μεγάλο αριθμό δικαστικών αποφάσεων χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η ιεραρχία των δικαστηρίων που τις εκδίδουν, καθώς και ως προς τον κίνδυνο διαμόρφωσης των δικαστικών αποφάσεων σύμφωνα με μια λογική αναπαραγωγής και τυποποίησης, κι όχι σε συνάρτηση με την εξέλιξη του κανονιστικού και του κοινωνικοοικονομικού πλαισίου. Το αποτέλεσμα των εργαλείων TN δύναται να ενέχει μια οιονεί επιτακτικότητα, που καταλήγει να περιορίζει τον εξατομικευμένο νομικό συλλογισμό. Το σκεπτικό του δικαστή διαμορφώνεται μετά από εκτίμηση των αποδεδειγμένων κρίσιμων πραγματικών περιστατικών και την υπαγωγή τους στους εφαρμοστέους ανά περίπτωση κανόνες δικαίου, οι οποίοι ερμηνεύονται από τους δικαστές, συχνά υπό το φως της αρχής της αναλογικότητας⁶⁴. Στο πλαίσιο αυτό μοιάζει αδιανόητο ένα μηχάνημα να μπορεί να σταθμίσει δύο δικαιώματα που έρχονται σε σύγκρουση και να αποφασίσει ποιού εξ αυτών ο περιορισμός είναι δικαιολογημένος⁶⁵. Ο δικανικός συλλογισμός⁶⁶ είναι η συνθετική

⁶² Βλ. F. Contini ο.π. σελ. 12. Ειδικά ως προς τη χρήση των αλγορίθμων, συνήθως αυτοί καλύπτονται από το βιομηχανικό απόρρητο με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ελεγχθούν. Αλλά ακόμα κι αν αυτοί αναπτύσσονται από δημόσιους φορείς δεν συνίσταται η πλήρης δημοσιοποίησή τους καθόσον θα δημιουργούνταν πλείστα προβλήματα. Μια εναλλακτική πρόταση θα ήταν ενδεχομένως η ανάθεση της λειτουργίας λογοδοσίας σε μια ανεξάρτητη αρχή, προκειμένου η αποκάλυψη του λογισμικού να περιοριστεί σε μια μικρή ομάδα ειδικών επιστημόνων. Η εν λόγω αρχή θα πιστοποιεί το σύστημα TN και θα λογοδοτεί για τη λειτουργία του. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα αναγνωρίζονται τυχόν λάθη και διακρίσεις, όπως στην περίπτωση του COMPAS.

⁶³ Βλ. CEPEJ «Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους» ο.π. σελ. 78.

⁶⁴ Ορισμένα προστατευόμενα από την ΕΣΔΑ δικαιώματα (βλ. άρθρα 8, 9, 10 και 11) δεν είναι απόλυτα αλλά περιορίζονται λόγω εφαρμογής άλλων θεμελιωδών δικαιωμάτων. Σε τέτοιες περιπτώσεις εφαρμογής της δίκαιης ισορροπίας, η λήψη απόφασης μέσω συστημάτων TN είναι προς το παρόν τουλάχιστον αδύνατη, καθόσον στην περίπτωση αυτή δεν πρόκειται για εφαρμογή συλλογισμών. Το μηχάνημα δεν μπορεί να κάνει σταθμίσεις εκτιμώντας συγκεκριμένες περιστάσεις όπως ο δικαστής.

⁶⁵ Βλ. Themis 2019, Team Italy 2, Semifinal D, “The judge of the future: artificial intelligence and justice” σελ. 11.

παρουσίαση του νομικού σκεπτικού, που όμως δεν αντικατοπτρίζει αυτό το πλήρες σκεπτικό του δικαστή. Η αιτιολόγηση της απόφασης λειτουργεί περισσότερο ως μέσο για να πείσει ως προς την εγκυρότητα της συγκεκριμένης κρίσης παρά να περιγράψει αυστηρά και αντικειμενικά όλα τα στάδια που οδήγησαν σ' αυτή⁶⁷. Ο νόμος συχνά διακρίνεται από ασάφειες, αντιφάσεις και κενά καθιστώντας το αποτέλεσμα μιας δίκης μη προβλέψιμο⁶⁸ και τον ρόλο του δικαστή αναντικατάστατο. Σε κάθε δε περίπτωση ένας αλγόριθμος δεν μπορεί να συνεκτιμήσει αρχές και αξίες της κοινωνικής πραγματικότητας και συνακόλουθα τον κοινωνικό αντίκτυπο⁶⁹, όπως πράττει ο δικαστής. Δεν πρέπει να παραβλέπονται οι κίνδυνοι ως προς την ποιότητα της παραγόμενης από ΤΝ απόφασης, δεδομένου ότι υπάρχει αδυναμία μοντελοποίησης του δικανικού συλλογισμού καθώς και υποκατάστασης ή έστω εκ των υστέρων επεξήγησης των σταθμίσεων στις οποίες προβαίνει ο δικαστής⁷⁰.

Τέλος, μείζον ζήτημα είναι αυτό του ελέγχου της τήρησης των κανόνων σε περίπτωση λήψεως αποφάσεως με τη συμμετοχή της ΤΝ, καθώς είναι δυσχερής η επαλήθευση του τρόπου διαμόρφωσης αυτής. Αν παραδείγματος χάριν ο διάδικος δεν έχει στη διάθεση του κρίσιμες πληροφορίες όπως τον αριθμό και την προέλευση των αποφάσεων που ελήφθησαν στατιστικά υπόψη για να εξαχθεί η κλίμακα για τον καθορισμό του ύψους αποζημίωσης δεν μπορεί να προβάλλει τυχόν αντιρρήσεις ενώπιον του φυσικού δικαστή.

iv. Οι πέντε αρχές του «Ευρωπαϊκού Χάρτη Δεοντολογίας για τη χρήση Τεχνητής Νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους»:

Αναγνωρίζοντας την αυξανόμενη σπουδαιότητα της ΤΝ για τον χώρο της δικαιοσύνης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης του

⁶⁶ Η λογική διακρίνεται σε τρία είδη συλλογισμών: α) στον παραγωγικό που βασίζεται στην τυπική λογική, ήτοι από το γενικό στο ειδικό, β) στον αναλογικό ή απαγωγικό, ήτοι από το ειδικό ή επιμέρους θέμα προς ένα άλλο ειδικό θέμα και γ) στον επαγωγικό, ήτοι από το μερικό ή ειδικό προς το γενικό.

⁶⁷ Βλ. CEPEJ «Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους» ο.π. σελ. 49-50

⁶⁸ Βλ. H. Trasberg “Quantitative legal prediction and the rule of law” thesis in Law and Technology LLM, Law School, Tilburg University 2019, σελ. 20.

⁶⁹ Βλ. T. Sourdin ο.π. σελ. 1124. Australian Law Reform Commission “Technology: What It Means for Federal Dispute Resolution” Issues Paper No 23 (1998) 101.

⁷⁰ Βλ. I. Συμεωνίδης ο.π. σελ. 466.

Συμβουλίου της Ευρώπης⁷¹ (CEPEJ) ανέλαβε πρωτοβουλία και συνέταξε τον πρώτο ολοκληρωμένο «Χάρτη Δεοντολογίας για τη χρήση της ΤΝ στα δικαστικά συστήματα και το περιβάλλον τους», ο οποίος υιοθετήθηκε κατά την 31^η σύνοδο της Ολομέλειάς της στο Στρασβούργο στις 3-4 Δεκεμβρίου 2018. Ο Χάρτης αυτός προορίζεται για τα ενδιαφερόμενα μέρη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, που είναι αρμόδια για τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη των εργαλείων και υπηρεσιών ΤΝ σε σχέση ιδίως με την επεξεργασία δικαστικών αποφάσεων και δεδομένων. Αφορά επίσης τους δημόσιους φορείς λήψης αποφάσεων αναφορικά με τη θέσπιση νομοθετικού ή ρυθμιστικού πλαισίου για την ανάπτυξη, τον έλεγχο ή τη χρήση των εν λόγω εργαλείων και υπηρεσιών. Ο Χάρτης περιέχει πέντε αρχές με οδηγίες και χρήσιμες συστάσεις. Στο Παράρτημα δε II αυτού εξετάζεται η εφαρμογή των διαφόρων χρήσεων της ΤΝ στα ευρωπαϊκά δικαστικά συστήματα υπό το φως των ως άνω αρχών.

α. Αρχή του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση εργαλείων ΤΝ που αποσκοπούν στην επεξεργασία των δικαστικών αποφάσεων και δεδομένων θα πρέπει να σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ και στην επικαιροποιημένη Σύμβαση 108+ για την Προστασία των Ατόμων σχετικά με την Αυτοματοποιημένη Επεξεργασία Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα⁷². Βασική απαίτηση είναι η διασφάλιση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη (άρθρο 6 της ΕΣΔΑ) από ένα ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο υπό τις ειδικότερες εκφάνσεις του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο⁷³, και της τήρησης των αρχών της ισοπλίας και της αντιδικίας (adversarial principle)⁷⁴. Τα εργαλεία ΤΝ πρέπει να χρησιμοποιούνται σύμφωνα με τους νόμους και τη Σύμβαση με πλήρη σεβασμό προς τις αρχές του κράτους δικαίου και την ανεξαρτησία των δικαστών κατά τη διαδικασία λήψης των αποφάσεών τους. Οι ως άνω δεοντολογικές αρχές πρέπει να ενσωματώνονται από το στάδιο του σχεδιασμού εφαρμογών ΤΝ, τηρώντας την αρχή «σεβασμός ηθικής και ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τον σχεδιασμό» («ethical-by-

⁷¹ Το Συμβούλιο της Ευρώπης αριθμεί 47 κράτη-μέλη και 6 κράτη-παρατηρητές (Βατικανό, ΗΠΑ, Ιαπωνία, Ισραήλ, Καναδάς και Μεξικό). Βλ. <https://www.coe.int/el/web/about-us/our-member-states>

⁷² Σύμβαση ETS Ar. 108 όπως τροποποιήθηκε με το Πρωτόκολλο CETS Ar. 223.

⁷³ Βλ. M. Dymitruk “Ethical Artificial Intelligence in judiciary”, Φεβρουάριος 2019, διαθέσιμο στο https://jusletter-it.weblaw.ch/issues/2019/IRIS/ethical-artificial-i_a54e474060.html ONCE&login=false .

⁷⁴ Βλ. Λ-Α Σισιλιάνος «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ερμηνεία κατ' άρθρο.» Νομική Βιβλιοθήκη, 2013, σελ. 206

design» ή «human rights by design»). Η αρχή της νομιμότητας κατά την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων και η υποχρέωση εξάλειψης ή ελαχιστοποίησης των επιπτώσεων της επεξεργασίας τους στις θεμελιώδεις ελευθερίες του ατόμου επιβάλλουν την εκ των προτέρων διαχείριση των κινδύνων με την εφαρμογή των πρόσφορων για τον περιορισμό τους μέτρων⁷⁵. Επιπλέον, η χρήση τεχνολογικών μέσων δε θα πρέπει να δημιουργεί ανισοροπίες μεταξύ των διαδίκων, δεδομένου ότι δεν είναι όλοι εξοικειωμένοι με τη χρήση Η/Υ⁷⁶.

β. Αρχή της μη διακριτικής μεταχείρισης

Η ανάπτυξη συστημάτων ΤΝ και μηχανικής μάθησης πρέπει να αποτρέπει μέσω της ομαδοποίησης ή ταξινόμησης δεδομένων, την πιθανή διακριτική μεταχείριση μεταξύ ατόμων ή ομάδων ατόμων. Με άλλα λόγια, θα πρέπει να διασφαλίζεται ότι τα εργαλεία ΤΝ δεν αναπαράγουν ούτε επιδεινώνουν διακρίσεις και δεν οδηγούν σε προκαθορισμένες αναλύσεις ή αποτελέσματα. Ιδιαίτερη πρόνοια θα πρέπει να ληφθεί τόσο στη φάση του σχεδιασμού όσο και της ανάπτυξης, όταν η επεξεργασία βασίζεται άμεσα ή έμμεσα σε ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα⁷⁷. Ως τέτοια νοούνται η φερόμενη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, οι πολιτικές απόψεις, οι φιλοσοφικές πεποιθήσεις, η συμμετοχή σε συνδικαλιστικές οργανώσεις, τα γενετικά και βιομετρικά δεδομένα, καθώς και τα δεδομένα υγείας, σεξουαλικής ζωής ή γενετήσιου προσανατολισμού. Στην περίπτωση εντοπισμού τέτοιων διακρίσεων θα πρέπει να εξετάζονται διορθωτικές παρεμβάσεις με στόχο την κατά το δυνατόν εξουδετέρωση των κινδύνων. Ενθαρρύνεται η χρήση της μηχανικής μάθησης και της διεξαγωγής διεπιστημονικών αναλύσεων για την καταπολέμηση τυχόν διακρίσεων.

γ. Αρχή της ποιότητας και της ασφάλειας.

Η τήρηση της ως άνω αρχής καθιστά επιβεβλημένο τα δεδομένα προς επεξεργασία (ανοικτά δεδομένα, νομικές διατάξεις, δικαστικές αποφάσεις) να προέρχονται από έγκυρες και αξιόπιστες πηγές και να τηρούνται αναλλοίωτα μέχρις ότου τύχουν

⁷⁵ Βλ. CEPEJ «Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους» ο.π. σελ. 76.

⁷⁶ Βλ. CEPEJ «Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους» ο.π. σελ. 64.

⁷⁷ Βλ. Α. Κανέλος «Εφαρμογές Τεχνητής Νοημοσύνης (στο δίκαιο & στη δικαστική πρακτική)» Νομική Βιβλιοθήκη, 2021, σελ. 192

επεξεργασίας από τον μηχανισμό μάθησης. Για τον δε σχεδιασμό των μοντέλων μηχανικής μάθησης είναι αναγκαία η αξιοποίηση των ειδικών γνώσεων των επαγγελματιών στον τομέα της δικαιοσύνης (δικαστικών λειτουργών και δικηγόρων) καθώς και των ερευνητών/ακαδημαϊκών στους τομείς του δικαίου και των κοινωνικών επιστημών (οικονομολόγων, κοινωνιολόγων). Ως εκ τούτου τα στάδια της διαδικασίας πρέπει να είναι τεκμηριωμένα και εξακριβώσιμα, ώστε να αποκλείονται επεμβάσεις που θα μπορούσαν να τροποποιήσουν το περιεχόμενο ή το νόημα του υπό επεξεργασία υλικού. Επίσης, τα οικεία μοντέλα και οι αλγόριθμοι θα πρέπει να λειτουργούν σε ασφαλές τεχνολογικό περιβάλλον, ώστε να διασφαλίζεται η ακεραιότητα και το απαραβίαστο του συστήματος.

δ. Αρχή της διαφάνειας, της αμεροληψίας και της δίκαιης μεταχείρισης.

Κατά τη χρήση εργαλείων ΤΝ στον τομέα της δικαιοσύνης, η προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας του βιομηχανικού απορρήτου λογισμικού πρέπει να τελεί σε δίκαιη ισορροπία με τις αρχές της διαφάνειας, την αμεροληψίας και της δίκαιης μεταχείρισης. Όχι μόνον οι μέθοδοι επεξεργασίας των δικαστικών δεδομένων πρέπει να είναι προσβάσιμες και κατανοητές σε όλους καθ' όλα τα στάδιά τους αλλά και αμερόληπτες και νοητικά ακέραιες προς το συμφέρον της δικαιοσύνης. Η πλήρης τεχνική διαφάνεια, που μπορεί να επιτευχθεί μέσω ανοικτού πηγαίου κώδικα και της τεκμηρίωσης του σχετικού λογισμικού, συνιστά θεμελιώδη απαίτηση, αφού η μεθοδολογία επιλογής και η ποιότητα και η οργάνωση των δεδομένων επηρεάζουν άμεσα τη φάση της εκπαίδευσης του αλγορίθμου. Πρέπει δε αυτή η διαφάνεια να διασφαλίζεται μέσω της παροχής αναλυτικών επεξηγήσεων περί του τρόπου λειτουργίας του συστήματος. Η συνδρομή των ως άνω αρχών πρέπει να διασφαλίζεται μέσω της παροχής δυνατότητας διενέργειας εξωτερικών ελέγχων από ανεξάρτητους και αμερόληπτους ελεγκτές. Ανεξάρτητες αρχές και ειδικοί εμπειρογνώμονες θα πρέπει να παρέχουν συμβουλές, να βεβαιώνουν και να ελέγχουν τις μεθόδους επεξεργασίας. Επίσης θα μπορούσε η χορήγηση πιστοποίησης των συστημάτων -και δη ανανεώσιμης- από δημόσιες αρχές.

ε. Αρχή του «ελέγχου του χρήστη».

Τέλος, η πέμπτη αρχή αποβλέπει στην αποφυγή ενός προκαθορισμένου αποτελέσματος και στη διασφάλιση της ενημέρωσης των χρηστών προκειμένου να έχουν τον έλεγχο των επιλογών τους. Δεδομένης της ιδιαιτερότητας κάθε δικαστικής υπόθεσης επιβάλλεται η εξατομικευμένη αντιμετώπισή της με συνέπεια την αυτονόητη αναγκαιότητα επανεξέτασης των δικαστικών αποφάσεων και της μη δέσμευσης του

δικαστή από τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν για την παραγωγή ενός αποτελέσματος. Αντίστοιχα ο διάδικος πρέπει να ενημερώνεται σε σαφή και κατανοητή γλώσσα ως προς τη δεσμευτικότητα ή μη των λύσεων που προσφέρονται από τα εργαλεία ΤΝ, ως προς τις διαφορετικές διαθέσιμες επιλογές καθώς και ως προς το δικαίωμά του να ζητήσει νομική συνδρομή και να έχει πρόσβαση σε δικαστήριο. Πρέπει επίσης να ενημερώνεται με σαφή τρόπο για τυχόν προηγηθείσα επεξεργασία μιας υπόθεσης μέσω ΤΝ πριν ή κατά τη διάρκεια της δικαστικής διαδικασίας, προκειμένου να μπορεί να υποβάλει ένσταση κατά της αυτοματοποιημένης επίλυσης της διαφοράς και να τύχει δικαστικής προστασίας από το φυσικό του δικαστή κατά την έννοια του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ.

Ως προς την εφαρμογή των ως άνω αρχών στα ευρωπαϊκά δικαστικά συστήματα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης, αξιολογώντας τις επιμέρους χρήσεις, α) ενθαρρύνει χρήσεις, όπως η βελτίωση αναζήτησης της νομολογίας με τη σύνδεση διαφόρων πηγών (σύνταγμα, διεθνείς συνθήκες, νόμοι), η πρόσβαση στη νομοθεσία μέσω εφαρμογών συνομιλίας με τον χρήστη (chatboxes) και η δημιουργία νέων στρατηγικών εργαλείων προς ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της δικαιοσύνης, π.χ. με τη διενέργεια αξιολογήσεων και προβλέψεων των αναγκών της, β) συνιστά, υπό την προϋπόθεση λήψεως μεθοδολογικών μέτρων προφύλαξης, χρήσεις όπως: κατάρτιση κλιμάκων ποσών αποζημίωσης σε ορισμένες αστικές διαφορές υπό τον όρο της δημιουργίας, π.χ. μέσω ερευνών, ενός κατάλληλου δείγματος αποφάσεων που θα υποστούν επεξεργασία, υποστήριξη εναλλακτικών μέτρων διευθέτησης διαφορών σε αστικές υποθέσεις μέσω ενός εικονικού φορέα (chatbox), ηλεκτρονική επίλυση διαφορών υπό τον όρο ελέγχου της διαδικτυακής διαδικασίας και της έκβασής της από τα κρατικά δικαστήρια, η χρήση αλγορίθμων από τις εισαγγελικές αρχές για τον εντοπισμό των τόπων τέλεσης ποινικών αδικημάτων, γ) συνιστά, κατόπιν διενέργειας πρόσθετων επιστημονικών μελετών, χρήσεις όπως: η κατάρτιση προφίλ δικαστή μέσω ποσοτικής ανάλυσης των δραστηριοτήτων του, η πρόβλεψη δικαστικών αποφάσεων, και δ) αποθαρρύνει χρήσεις όπως: των αλγορίθμων σε ποινικές υποθέσεις για την κατάρτιση του προφίλ συγκεκριμένων ατόμων, καθόσον δεν διασφαλίζεται η αμεροληψία των αποτελεσμάτων⁷⁸

⁷⁸ Βλ σελ. 8, ως προς τη χρήση του COMPAS στις ΗΠΑ και του HART στο Ηνωμένο Βασίλειο.

και των ποσοτικών προσεγγίσεων, που καταλήγει σε δέσμευση του δικαστή από τον μαζικό όγκο «νομολογιακών προηγούμενων»⁷⁹.

Ο Ευρωπαϊκός αυτός Χάρτης Δεοντολογίας μεταφράστηκε στα ελληνικά και έλαβε ευρεία δημοσιότητα τον Ιούνιο του 2020. Επιπλέον, στο Υπουργείο Δικαιοσύνης έχει συσταθεί Διαρκής Επιστημονική Επιτροπή με αντικείμενο την εξέταση των επιπτώσεων στο δικαστικό σύστημα της εισαγωγής της τεχνητής νοημοσύνης. Στις αρμοδιότητές της εντάσσεται η υποβολή στον Υπουργό Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων προτάσεων για τον εκσυγχρονισμό του νομοθετικού πλαισίου λαμβάνοντας υπόψη τις νέες τεχνολογικές εξελίξεις και την κατάρτιση διατάξεων προστασίας των δικαιωμάτων των εμπλεκομένων⁸⁰.

Πέραν της προεκτεθείσας πρωτοβουλίας του Συμβουλίου της Ευρώπης, μνημονευτέα είναι και η πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την εκπόνηση «Κατευθυντηρίων Γραμμών Δεοντολογίας για Αξιόπιστη Τεχνητή Νοημοσύνη»⁸¹ από την Ομάδα Εμπειρογνομών Υψηλού Επιπέδου για την ΤΝ που συνέστησε. Σύμφωνα με το σχετικό από Απριλίου 2019 έγγραφο η ΤΝ θα πρέπει να είναι αξιόπιστη και προς τούτο πρέπει να πληροί σε ολόκληρο τον κύκλο ζωής ενός συστήματος τρεις συνιστώσες. Συγκεκριμένα πρέπει να είναι α) σύννομη, ήτοι να τηρεί όλες τις εφαρμοστέες νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις, β) δεοντολογική, ήτοι να διασφαλίζει τη συμμόρφωση με δεοντολογικές αρχές και αξίες και γ) στιβαρή, τόσο από τεχνικής όσο και από κοινωνικής άποψης, διότι, ακόμη κι όταν υπάρχει καλή πρόθεση, τα συστήματα ΤΝ μπορούν να προκαλέσουν ακούσια βλάβη. Προκειμένου να διασφαλιστεί ότι τα συστήματα ΤΝ αναπτύσσονται, εγκαθίστανται και χρησιμοποιούνται με αξιόπιστο τρόπο ορίζονται τέσσερεις δεοντολογικές αρχές που εδράζονται στα θεμελιώδη δικαιώματα. Αυτές είναι: α) η αρχή του σεβασμού της ανθρώπινης αυτονομίας, υπό την έννοια εξασφάλισης ανθρώπινης εποπτείας και ελέγχου των διαδικασιών εργασίας στα συστήματα ΤΝ, β) η αρχή της πρόληψης βλάβης, υπό την έννοια ότι τα συστήματα είναι στιβαρά από τεχνικής άποψης και ασφαλή από κακόβουλη χρήση, γ) η αρχή της δικαιοσύνης, υπό την έννοια ότι

⁷⁹ Βλ. CEPEJ «Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους» ο.π. σελ. 86-91.

⁸⁰ Βλ. την με αριθμ. 8056/5.2.2019 απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Β' 431/14.02.2019) με τίτλο «Σύσταση και συγκρότηση διαρκούς επιστημονικής επιτροπής με αντικείμενο την εξέταση των επιπτώσεων στο δικαστικό σύστημα, της εισαγωγής της τεχνητής νοημοσύνης (artificial intelligence)».

⁸¹ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

η ανάπτυξη, εγκατάσταση και χρήση των συστημάτων ΤΝ θα πρέπει να γίνεται με δίκαιο τρόπο και δ) η αρχή της επεξηγησιμότητας, υπό την έννοια ότι οι διαδικασίες είναι διαφανείς, οι δυνατότητες και ο σκοπός των συστημάτων ΤΝ κοινοποιούνται ανοικτά και οι αποφάσεις επεξηγούνται σε όσους αφορούν άμεσα και έμμεσα.

Αντίστοιχα κείμενα έχουν εκδοθεί από τον ΟΟΣΑ⁸² και τον Επίτροπο για τα δικαιώματα του ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης τον Μάιο του έτους 2019⁸³ με τίτλο «Αποκωδικοποίηση της τεχνητής νοημοσύνης: 10 μέτρα για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»⁸⁴. Εξ άλλου παρόμοιες αρχές έχει εισάγει το Υπουργείο Άμυνας των Η.Π.Α. στον Χάρτη Ηθικών Αρχών για την ΤΝ. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Χάρτη αυτό, τα συστήματα ΤΝ πρέπει να είναι: 1) υπεύθυνα (responsible), 2) δίκαια (equitable), 3) ανιχνεύσιμα (traceable), 4) αξιόπιστα (reliable) και 5) διακυβερνήσιμα (governable). Τέλος, ο νόμος 118/2019 της Πολιτείας του Αϊντάχο των ΗΠΑ αποτελεί την πρώτη νομοθετική ρύθμιση διαφανών και αμερόληπτων αλγορίθμων⁸⁵.

v. Νομολογιακή Προσέγγιση:

Η επισκόπηση της νομολογίας υπερεθνικών δικαστηρίων (ΕΔΔΑ και ΔΕΕ) καθώς και της νομολογίας εθνικών δικαστηρίων (ΗΠΑ, Γαλλίας και Ολλανδίας) καταδεικνύει την ολοένα αυξανόμενη ενασχόληση των δικαστηρίων με θέματα που άπτονται ζητημάτων δεοντολογικής τάξεως της χρήσης συστημάτων ΤΝ.

1. ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ (ΕΔΔΑ)

Στην υπόθεση Z κατά Φιλανδίας⁸⁶ του έτους 1997, που αφορούσε την, στο πλαίσιο ποινικής δίκης, δημοσιοποίηση ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων ως προς την κατάσταση υγείας της προσφεύγουσας χωρίς τη συναίνεσή της, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η προστασία των δεδομένων αυτών είναι θεμελιώδους σημασίας για την απόλαυση του δικαιώματος στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή κατά το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Ειδικότερα

⁸² [OECD Legal Instruments](#)

⁸³ Βλ. I. Συμεωνίδη ο.π. σελ. 468.

⁸⁴ Βλ. «Unboxing Artificial Intelligence: 10 Steps to protect Human Rights» σε <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/unboxing-artificial-intelligence-10-steps-to-protect-human-rights>.

⁸⁵ <https://legislature.idaho.gov/sessioninfo/2019/legislation/h0118/>. Βλ. S. Tilakawaardane “Artificial Intelligence in the Legal System: Opportunities and Concerns”, Sri Lanka Judges Journal, Volume 5, 2019, σελ. 6.

⁸⁶ Z κατά Φιλανδίας, 9/1996/627/811, 25 Φεβρουαρίου 1997

κρίθηκε ότι ήταν μεν σύννομη η δημοσιοποίηση των ιατρικών δεδομένων στο πλαίσιο παροχής δικαστικής προστασίας, ωστόσο ήταν αντίθετη στη ΕΣΔΑ η πρόβλεψη της φιλανδικής νομοθεσίας περί δημοσιοποίησης των ιατρικών αρχείων μετά το πέρας δεκαετίας⁸⁷. Πιο πρόσφατα, το 2017, το Δικαστήριο στην υπόθεση Surikov κατά Ουκρανίας⁸⁸ αποφάνθηκε ότι η συστηματική αποθήκευση και χρήση δεδομένων που σχετίζονται με την προσωπική ζωή του ατόμου συνεπάγεται σημαντικές επιπτώσεις για το προστατευτέο από το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Το Δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει τη νομιμότητα άρνησης χορήγησης προαγωγής στον προσφεύγοντα κατ' επίκληση πιστοποιητικού στρατού του έτους 1981, από το οποίο προέκυπτε ότι αυτός είχε τύχει απαλλαγής στράτευσης λόγω ψυχολογικών προβλημάτων, και έκρινε ότι ο ουκρανικός νόμος που επέτρεπε σε κρατική επιχείρηση να διατηρεί και να δημοσιοποιεί παρωχημένα ιατρικά δεδομένα των εργαζομένων της για σκοπούς διαφορετικούς από εκείνους για τους οποίους αυτά είχαν συλλεχθεί συνιστά παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ.

Σημαντική είναι η νομολογία του ΕΔΔΑ όσον αφορά την κατοχυρωμένη στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ⁸⁹ αρχή της δίκαιης δίκης υπό την ειδικότερη έκφραση της αρχής της δημοσιότητας της δίκης, η οποία κατά πάγια νομολογία⁹⁰ περιλαμβάνει το δικαίωμα σε δημόσια ακροαματική διαδικασία. Ενδεικτικά αναφέρουμε, την απόφαση Vernes κατά Γαλλίας, στην οποία το ΕΔΔΑ έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι η μη δυνατότητα του αιτούντος να ζητήσει να διεξαχθεί ακροαματική διαδικασία με δημόσια συνεδρίαση παραβιάζει το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη⁹¹. Το δικαίωμα δε αυτό μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς που ανάγονται στην προστασία της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων, στην προστασία της δικαιοσύνης⁹² ή στη φύση των ζητημάτων που άγονται σε ακροαματική διαδικασία στο μέτρο που αυτά τυγχάνουν καλύτερης επεξεργασίας μέσω γραπτής και όχι προφορικής

⁸⁷ Βλ. Z κατά Φιλανδίας παρ. 112.

⁸⁸ Βλ. Surikov κατά Ουκρανίας, 42788/06, 26 Ιανουαρίου 2017 παρ. 89-94.

⁸⁹ Περιεχόμενο του οποίου είναι «παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσις του δικασθή δίκαιως, (...) υπό (...) δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος»

⁹⁰ Βλ. μεταξύ άλλων Fredin κατά Σουηδίας 23.2.1994, παρ. 21-22, Vorobyev κατά Ρωσίας 9.10.2012 παρ. 20, Yakovlev κατά Ρωσίας 15.3.2011 παρ. 21.

⁹¹ Βλ. Vernes κατά Γαλλίας, 30183/06, 20.1.2011, παρ. 30-31, 47.

⁹² Βλ. Diennet κατά Γαλλίας, 18160/91, 26.9.1995.

διαδικασίας⁹³. Προγενέστερα, στην υπόθεση Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου⁹⁴ το Δικαστήριο είχε αναγνωρίσει το δικαίωμα πρόσβασης στο δικαστήριο ενός φυλακισμένου, τονίζοντας, όμως, ότι το δικαίωμα αυτό δεν είναι απόλυτο αλλά υπόκειται εμμέσως σε περιορισμούς που αιτιολογούνται από τη νομική κατάσταση (ανήλικοι, υπό δικαστική συμπαράσταση κλπ). Την ίδια κρίση διατύπωσε το ΕΔΔΑ και στην υπόθεση Deweer κατά Βελγίου⁹⁵, κάνοντας περαιτέρω δεκτό ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο αποτελεί στοιχείο του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, απορρέον από το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και δεν ισχύει μόνο στις ποινικές αλλά και στις αστικές υποθέσεις. Στην πιο πρόσφατη υπόθεση Κονταλέξης κατά Ελλάδας⁹⁶ το ΕΔΔΑ υπενθύμισε ότι σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, ένα «Δικαστήριο» πρέπει πάντα να είναι «νομίμως λειτουργούν». Η έκφραση αυτή αντανακλά την αρχή του Κράτους Δικαίου, σύμφυτη με κάθε σύστημα της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων της. Πράγματι, ένα όργανο που δεν λειτουργεί σύμφωνα με τη θέληση του νομοθέτη, αναγκαστικά θα στερείτο την απαιτούμενη νομιμότητα σε μια δημοκρατική κοινωνία να εκδικάσει τις ιδιωτικές υποθέσεις. Στην υπόθεση DMD GROUP a.s. κατά Σλοβακίας⁹⁷ το Δικαστήριο τόνισε τη θεμελιώδη για το κράτος δικαίου σημασία της δικαστικής ανεξαρτησίας και της ασφάλειας δικαίου, υπό την ειδικότερη έκφανση της σαφήνειας των εφαρμοστέων κανόνων και της διασφάλισης αντικειμενικότητας και διαφάνειας προς αποφυγή εντυπώσεων αυθαιρεσιών κατά την ανάθεση των υποθέσεων. Στην υπόθεση Sigurdur Einarsson a.o. κατά Ισλανδίας⁹⁸ οι προσφεύγοντες επικαλέστηκαν ότι ούτε τους παρασχέθηκε πρόσβαση σε στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από την κατηγορούσα αρχή μέσω ενός e-discovery συστήματος, με την ονομασία Clearwell, το οποίο χρησιμοποιούσε TN, ούτε είχαν οι ίδιοι άμεση πρόσβαση σ' αυτό καθ' εαυτό το σύστημα, παρά το γεγονός ότι αυτά εν τέλει δεν έτυχαν ειδικής επεξεργασίας και δεν αποτέλεσαν μέρος της ποινικής δικογραφίας. Το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν εχώρησε παραβίαση της αρχής της ισότητας των όπλων, κατά την παράγραφο 3 του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, διότι ανεξαρτήτως του ότι κάθε άρνηση πρόσβασης στα στοιχεία της δικογραφίας δύναται να εγείρει ζήτημα παραβίασης του ως άνω άρθρου, στη συγκεκριμένη περίπτωση

⁹³ Βλ. Miller κατά Σουηδίας, 55853/00, 8.2.2005 παρ. 29, Gos κατά Τουρκίας, 36590/97 παρ. 47.

⁹⁴ Golder v. United Kingdom No. 4451/70, 21.2.1975, παρ. 38.

⁹⁵ Βλ. Deweer κατά Βελγίου 6903/75, 27.2.1980, παρ. 49.

⁹⁶ Βλ. Kontalexis κατά Ελλάδας, 59000/08, 31.5.2011, παρ. 38.

⁹⁷ Βλ. Βλ. DMC GROUP A.S. κατά Σλοβακίας, 19334/03, 5.10.2010, παρ. 66.

⁹⁸ Βλ. Singurdur Einarsson a.o. κατά Ισλανδίας, 39757/15, 4.6.2019, παρ 88-91.

οι προσφεύγοντες ουδέποτε υπέβαλαν την κατά νόμο προβλεπόμενη αίτηση για την παροχή δικαστικής εντολής πρόσβασης στο σύνολο των στοιχείων ούτε υπέδειξαν το είδος των στοιχείων που αναζητούσαν.

Τέλος, ως προς το επίκαιρο ζήτημα της νομιμότητας των τηλεδιασκέψεων το ΕΔΔΑ με δύο αποφάσεις του, την Sakhnovski κατά Ρωσίας της 2.11.2010 και Marcello Viola⁹⁹ κατά Ιταλίας της 5.10.2006 έκρινε συμβατή με τις απαιτήσεις του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ τη βιντεοδιάσκεψη στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, με προδήλως μείζονος σημασίας διακύβευμα, εφόσον ο μηχανισμός αυτός συμβάλλει στην επιτάχυνση της διαδικασίας και υπό τον όρο διασφάλισης των δικαιωμάτων των διαδίκων και της εμπιστευτικότητας¹⁰⁰. Στην τελευταία αυτή υπόθεση (Marcello Viola κατά Ιταλίας) ο προσφεύγων, καταδικασθείς για πλήθος ανθρωποκτονιών και συμμετοχή στην ιταλική μαφία, ισχυρίστηκε ότι η μη φυσική παρουσία του ενώπιον του ποινικού εφετείου παραβίασε το δικαίωμα του σε δίκαιη δίκη. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η παρουσία του κατηγορουμένου σε δίκη που θα κρίνει την ενοχή ή την αθωότητα του είναι αναγκαία, πλην όμως τούτο διασφαλίζεται και μέσω τηλεικονοδιάσκεψης, η οποία προβλέπεται από το ιταλικό δίκαιο. Και τούτο διότι δια του τρόπου αυτού ο κατηγορούμενος μπορούσε τόσο να ακούει και να βλέπει όσο και να ακούγεται και να τον βλέπουν όλοι οι συμμετέχοντες στη δίκη (δικαστές, μάρτυρες κλπ). Επίσης, του παρείχεται η δυνατότητα να επικοινωνεί με τους συνηγόρους του υπό συνθήκες εμπιστευτικότητας, με συνέπεια τη μη χειροτέρευσης της θέσης του εξαιτίας της μη φυσικής του παρουσίας του δικαστήριο. Αντιθέτως με τον τρόπο αυτό διασφαλίστηκαν η δημόσια τάξη, στον βαθμό που υπήρχαν υπόνοιες απόδρασής του, καθώς και τα δικαιώματα των μαρτύρων και της πολιτικής αγωγής, και επιτεύχθηκαν η πρόληψη αδικημάτων και η περάτωση της δίκης εντός ευλόγου χρόνου. Συνεπώς ο κατηγορούμενος έτυχε δίκαιης δίκης και δεν παραβιάστηκε το κατοχυρωμένο στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ συναφές δικαίωμα του.

⁹⁹ Marcello Viola κατά Ιταλίας 45106/04 της 5.10.2006 παρ. 67.

¹⁰⁰Βλ. Sakhnovskiy v Russia (2010), παρ. 94- 98, Marcello Viola v Italy (2006), παρ. 64 -72 και Golubev v Russia (2006). Βλ. επίσης “Safeguarding the Right to a Fair Trial during the Coronavirus Pandemic: Remote Criminal Justice Proceedings” (30 March 2020) διαθέσιμο στο <https://www.fairtrials.org/news/safeguarding-right-fair-trial-during-coronavirus-pandemic-remotecriminal-justice-proceedings>, και <https://www.fairtrials.org/news/commentary-impactassessment-remote-justice-fair-trial-rights>.

2. ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Ενδεικτικά αναφερόμαστε στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-293/17 και C-294/17 *Coöperatie Mobilisation for the Environment UA, Vereniging Leefmilieu κατά College van gedeputeerde staten van Limburg*. Επιληφθέν κατόπιν προδικαστικής παραπομπής του Ολλανδικού Συμβουλίου της Επικρατείας, το ΔΕΕ εκτίμησε ότι η χρήση λογισμικού αυτοματοποιημένης λήψης αποφάσεων για την εναπόθεση αζώτου σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις αντί ατομικής εκτίμησης, τελεί σε συμμόρφωση με το άρθρο 6 παρ. 2 της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ «Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας»¹⁰¹.

3. ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ ΕΝΝΟΜΩΝ ΤΑΞΕΩΝ ΤΗΣ ΑΛΛΟΘΑΠΗΣ

I. Η.Π.Α.

Στην υπόθεση *Loomis v. Wisconsin*¹⁰² (2016), το Ανώτατο Δικαστήριο της Πολιτείας του Wisconsin διέλαβε κρίση επί του χρησιμοποιούμενου από τα δικαστήρια λογισμικού COMPAS, που είχε δημιουργήσει η ιδιωτική εταιρεία Equivant¹⁰³ (τέως Northpointe). Εν προκειμένω το λογισμικό αυτό είχε χρησιμοποιηθεί για την επιμέτρηση της ποινής του καταδικασθέντος Loomis. Ο τελευταίος αμφισβήτησε τη χρήση του ως άνω εργαλείου TN και ζήτησε πρόσβαση στον αλγόριθμό του. Ο δικαστής που είχε επιβάλει την ποινή λαμβάνοντας υπόψη την πρόβλεψη του ως άνω εργαλείου TN αρνήθηκε την πρόσβαση, επικαλούμενος την αρχή της εχεμύθειας. Στη συνέχεια ο κατηγορούμενος διαμαρτυρήθηκε για παραβίαση της διαδικασίας, ισχυριζόμενος ότι το δικαστήριο δεν είχε ακριβείς πληροφορίες για το λογισμικό του ως άνω εργαλείου¹⁰⁴. Το Ανώτατο Δικαστήριο απέρριψε την αίτηση με την αιτιολογία ότι στην συγκεκριμένη περίπτωση αφενός η

¹⁰¹ Βλ. παρ. 137 «Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο όγδοο ερώτημα στην υπόθεση C-293/17 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας για τους οικοτόπους έχει την έννοια ότι τα μέτρα που επιβάλλονται με εθνική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, στα οποία περιλαμβάνονται η μέθοδος παρακολούθησης και ελέγχου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των οποίων οι δραστηριότητες προκαλούν εναπόθεση αζώτου, καθώς και η δυνατότητα επιβολής κυρώσεων που είναι δυνατό να φθάσουν έως και την παύση λειτουργίας των εν λόγω εκμεταλλεύσεων, είναι επαρκή για τη συμμόρφωση προς τη διάταξη αυτή».

¹⁰² STATE of Wisconsin v. Eric L. LOOMIS. No. 2015AP157–CR. Decided: July 13, 2016, διαθέσιμη στο <https://caselaw.findlaw.com/wi-supreme-court/1742124.html>

¹⁰³ <https://www.equivant.com/>

¹⁰⁴ Bluebook 21st ed. Iria Giuffrida, Liability for AI Decision-Making: Some Legal and Ethical Considerations, 88 FORDHAM L. REV. 439 (2019), σελ. 449.

απόφαση είχε ληφθεί από τον φυσικό δικαστή κι όχι από το εργαλείο TN, τα δεδομένα του οποίου ήταν ένα από τα στοιχεία που έλαβε υπόψη του ο δικαστής, και αφετέρου ότι ο κατηγορούμενος είχε πρόσβαση στις ερωτήσεις του εργαλείου TN που αποτέλεσαν τη βάση εξαγωγής του τελικού αποτελέσματος ως προς την επιβληθείσα ποινή. Η απόφαση αυτή έχει σχολιαστεί δυσμενώς για τη μη συμπερίληψη κρίσης επί της αμεροληψίας ή μη του λογισμικού¹⁰⁵.

Ομοίως, στην υπόθεση *Malenchik v. State Indiana* (2010)¹⁰⁶, το Ανώτατο Δικαστήριο της Πολιτείας της Ιντιάνα έκρινε επί της νομιμότητας της χρήσης αποτελεσμάτων εργαλείων εκτίμησης και αξιολόγησης κινδύνου στο πλαίσιο ποινικής υπόθεσης. Συγκεκριμένα, ο δικαστής εκτίμησε ότι κανένα από τα χρησιμοποιηθέντα εργαλεία αξιολόγησης δεν αποβλέπει ούτε συνιστάται να υποκαταστήσει τη δικαστική κρίση αναφορικά με την επιμέτρηση της ενδεδειγμένης ποινής πλην όμως αυτά τα μέσα αξιολόγησης, λόγω της τεκμηρίωσής τους, μπορούν να αποτελέσουν σημαντικές πηγές χρήσιμων για τη διαμόρφωση δικανικής πεποίθησης πληροφοριών.

Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε το Εφετείο της Πολιτείας της Αϊόβα στην υπόθεση *State of Iowa v. Gordon* (2018), αναφορικά με τη χρήση εργαλείων αξιολόγησης κινδύνου σε περιπτώσεις αδικημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας (STATIC -99R και SOTIPS).

Πρόσφατα, τον Μάρτιο του 2020, στην υπόθεση *Sandvig v. Barr*, το Περιφερειακό Δικαστήριο της Πολιτείας της Κολούμπια αποφάνθηκε ότι η έρευνα ακαδημαϊκών και δημοσιογράφων, η οποία, δια της χρήσεως ψευδών πληροφοριών κατά παραβίαση των όρων χρήσης των ιστοτόπων, αποσκοπούσε στην αποκάλυψη ότι αλγόριθμοι σε ιστοσελίδες εύρεσης εργασίας οδηγούν σε φυλετικές και έμφυλες (race and gender) διακρίσεις, δεν παραβιάζει τη σχετική νομοθεσία περί απάτης και κατάχρησης των υπολογιστών (Computer Fraud and Abuse Act)¹⁰⁷. Στην ίδια Πολιτεία το αρμόδιο Τμήμα Οικιστικής και Πολεοδομικής ανάπτυξης¹⁰⁸ (Department of Housing and Urban

¹⁰⁵ Βλ. J. X. Dempsey “Artificial Intelligence: An Introduction to the Legal, Policy and Ethical Issues” σελ. 24.

¹⁰⁶ Βλ. Anthony MALENCHIK, v. STATE of Indiana. No. 79S02-0908-CR-365. June 9, 2010, διαθέσιμη στο <https://www.courts.ca.gov/documents/malenchik-decision.pdf>

¹⁰⁷ Βλ. Αναλυτικά <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/sandvig-v-barr/>

¹⁰⁸ Βλ. Smith Olivia “Is Facebook on the wrong side of Civil Rights?”, *Columbia Business Law Review*, 2019, σε <https://journals.library.columbia.edu/index.php/CBLR/announcement/view/203>

Development - HUB)¹⁰⁹ στράφηκε κατά του Facebook προβάλλοντας ότι κατά παράβαση του Νόμου περί ίσων δικαιωμάτων στέγασης (Fair Housing Act) επιτρέπει και εκμεταλλεύεται στην πλατφόρμα του αγγελίες κατοικιών που περιείχαν διακρίσεις στο μέτρο που απέκλειαν συγκεκριμένα προφίλ χρηστών όπως γονείς, μη γεννημένοι στην Αμερική, μη χριστιανοί, ενδιαφερόμενοι για την ισπανική κουλτούρα κ.λπ).

II. ΓΑΛΛΙΑ

Πολύ σημαντική είναι επίσης η απόφαση του γαλλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου¹¹⁰ του 2018, αναφορικά με τη συνταγματικότητα διατάξεων νόμου για την προστασία των προσωπικών δεδομένων σε συμμόρφωση προς τον Κανονισμό (ΕΕ) 2016/679 και προς μεταφορά της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/680. Ο νέος νόμος, που διατηρεί την παλαιότερη ρύθμιση του 1978 ως προς την απόλυτη απαγόρευση της χρήσης αλγορίθμων για τις δικαστικές αποφάσεις, εισάγει εξαίρεση ως προς τις ατομικές διοικητικές πράξεις και ορίζει ειδικότερα ότι μπορούν να εκδοθούν αποκλειστικά με χρήση αλγορίθμου εφόσον πληρούνται οι κατά νόμο κάτωθι τρεις προϋποθέσεις.: α) η ρητή μεία στην πράξη ότι ελήφθη με βάση αλγόριθμο, τα κύρια χαρακτηριστικά του οποίου καθίστανται γνωστά στον ενδιαφερόμενο κατόπιν αιτήσεως του, β) η πρόβλεψη δικαιώματος άσκησης διοικητικής προσφυγής, την οποία η διοίκηση δεν επιτρέπεται να εξετάσει με βάση αποκλειστικά και μόνο τον αλγόριθμο και γ) η μη προσβολή ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων. Το Δικαστήριο δέχθηκε περαιτέρω την «αλγοριθμική λογοδοσία», δηλαδή την υποχρέωση της διοίκησης να πληροφορεί το υποκείμενο των δεδομένων (διοικούμενο): α) για τον πηγαίο κώδικα (αρχιτεκτονική του αλγόριθμου) και β) για τον τρόπο που εφαρμόζεται η επεξεργασία σε κάθε περίπτωση, δηλαδή τα κριτήρια και την μεθοδολογία του αλγόριθμου (λειτουργικότητα του αλγόριθμου). Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έμμεσα υποχρεώνει την Διοίκηση, είτε να χρησιμοποιεί λογισμικό ανοιχτού κώδικα, είτε να διασφαλίζει ότι ο ιδιοκτήτης του εμπορικού λογισμικού θα της επιτρέψει να παρέχει σχετική πληροφόρηση, έτσι ώστε να μην τίθεται ζήτημα παραβίασης εμπορικού απορρήτου και δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας Συμπληρωματικά, την υποχρεώνει, σύμφωνα και με την έμφαση που δίνει στην § 71 της απόφασης, να μη χρησιμοποιεί μη-επιβλεπόμενη μηχανική μάθηση, κατά την οποία δεν παρέχονται στον αλγόριθμο

¹⁰⁹ Βλ. https://www.hud.gov/sites/dfiles/Main/documents/HUD_v_Facebook.pdf

¹¹⁰ Conseil Constitutionnel 2018-765 DC της 12.6.2018, διαθέσιμη στο <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2018/2018765DC.htm>

παραδείγματα συμπεριφορών εισόδου-εξόδου, με αποτέλεσμα ο αλγόριθμος να αναζητά μόνος του το μοτίβο που προκύπτει από το σύνολο των δεδομένων που επεξεργάζεται και να αποφεύγει τη χρήση ενισχυμένης μηχανικής μάθησης, κατά την οποία «αφήνουμε ελεύθερο το σύστημα TN να λαμβάνει τις αποφάσεις του, με την πάροδο του χρόνου, και σε κάθε απόφαση δίνουμε στο σύστημα ένα σήμα ανατροφοδότησης που του λέει αν η απόφαση ήταν καλή ή κακή»¹¹¹.

Το ίδιο Δικαστήριο με πολύ πρόσφατη απόφασή του, εκδοθείσα τον Ιανουάριο του 2021, έκρινε μη νόμιμη τη χρήση τηλεικονοδιάσκεψης χωρίς τη συγκατάθεση των μερών ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων στο πλαίσιο έκτακτης υγειονομικής ανάγκης¹¹². Ειδικότερα, το Δικαστήριο έκρινε αντισυνταγματικές διατάξεις ΠΝΠ, με την αιτιολογία ότι αν και αποσκοπούσαν στην προστασία της υγείας και στην αδιάλειπτη λειτουργία της Δικαιοσύνης, εντούτοις λόγω αφενός το εύρος του πεδίου εφαρμογής τους, ήτοι όλες οι ποινικές υποθέσεις πλην των κακουργημάτων, -συμπεριλαμβανομένης, όπως εν προκειμένω, της εμφάνισης προσωρινώς κρατουμένου ενώπιον του αρμοδίου για την παράταση της κράτησής του δικαστή- και αφετέρου η μη θεσμοθέτηση νομικών προϋποθέσεων και δη κριτηρίων άσκησης του δικαιώματος του δικαστή να κάνει χρήση τηλεικονοδιάσκεψης, σε συνδυασμό με τη θεμελιώδους σημασίας εγγύηση της φυσικής παράστασης του ενδιαφερομένου ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου, οι διατάξεις αυτές παραβίαζαν το δικαίωμα υπεράσπισης του κατηγορουμένου, χωρίς τούτο να δικαιολογείται από το συγκεκριμένο υγειονομικό πλαίσιο που οφείλεται στην πανδημία covid-19 κατά την περίοδο εφαρμογής τους.

III. ΟΛΛΑΝΔΙΑ

Τέλος, ειδική αναφορά πρέπει να γίνει στην υπόθεση NJCM κατά Ολλανδίας, γνωστή ως SyRI, στην οποία το Περιφερειακό Δικαστήριο της Χάγης¹¹³ εξέτασε τη νομιμότητα του συστήματος «System Risk Indication» (SyRI), που σχεδιάστηκε από το Ολλανδικό Δημόσιο με σκοπό τον εντοπισμό απάτης στη διανομή κοινωνικών

¹¹¹ Βλ. Ε. Τρουλινός, Σχόλιο στην Conseil Constitutionnel, απόφαση 2018-765 DC της 12.6.2018, Διοικ.Δικ 6 (2019), σελ. 1008-1011.

¹¹² Conseil Constitutionnel 2020-872 QPC du 15 janvier 2021 M. Krzystof B, διαθέσιμη στο <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2021/2020872QPC.htm>, βλ. και <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/hrisi-tilediaskepsis-horis-ti-sygkatathesi-ton-meron-enopion-poinikon-dikastirion-sto>

¹¹³ Hague District Court απόφαση της 5^{ης} Φεβρουαρίου 2020.

επιδομάτων, μέσω επεξεργασίας διαφόρων δεδομένων από διάφορες δημόσιες αρχές. Η χρήση του SyRI κρίθηκε από το Δικαστήριο παράνομη, διότι παραβιάζει το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή¹¹⁴, υπό την ειδικότερη σκέψη ότι το κράτος δεν εξασφάλισε τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ του δικαιώματος ιδιωτικής ζωής και του δημοσίου συμφέροντος να διαγνωστεί η απάτη, με αποτέλεσμα η χρήση του SyRI να είναι δυσανάλογη σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η εφαρμογή μηχανισμών TN στη δικαιοσύνη απαιτεί διεπιστημονική προσέγγιση, αφού έχει έντονες ηθικές και κοινωνικές πτυχές, που χρήζουν έρευνας και ανάλυσης. Η πρόβλεψη και λειτουργία επαρκών μηχανισμών λογοδοσίας¹¹⁵, ώστε να περιοριστούν δραστικά οι κίνδυνοι είναι επιτακτική. Προκειμένου αυτοί οι σύμφυτοι με την ανάπτυξη των τεχνολογιών πληροφορικής κίνδυνοι να περιοριστούν, η χρήση και η προσβασιμότητά τους από όλους τους χρήστες πρέπει να έχει σαφή νομική βάση. Η πανδημία COVID-19 αποτέλεσε μια αφορμή για τη θέσπιση καινοτόμων πρακτικών, τα οφέλη των οποίων μπορούν να αξιοποιηθούν μέσω μιας στρατηγικής μετασχηματισμού των δικαστικών συστημάτων. Πρέπει να επισημανθεί ωστόσο ότι λύσεις με χρήση τεχνολογιών πληροφορικής, όπως με υπηρεσίες σε απευθείας σύνδεση (online services), με εξ αποστάσεως ακροάσεις και τηλεδιασκέψεις, καθώς και με μελλοντικές εφαρμογές της ψηφιακής δικαιοσύνης, πρέπει πάντα να σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις αρχές της δίκαιης δίκης, όπως αυτές κατοχυρώνονται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, σε συνδυασμό με τις αρχές του Ευρωπαϊκού Χάρτη Δεοντολογίας, που θέτει τη βάση για ορθή χρήση της TN. Ένα δικαστικό σύστημα, που ακολουθεί την εποχή του, θα πρέπει να μπορεί να θεσπίζει, να διαχειρίζεται και να εγγυάται την ύπαρξη δεοντολογικών αρχών στον κυβερνοχώρο, καθώς και να επιβάλει πλήρη διαφάνεια και ίσης μεταχείριση κατά τη λειτουργία των αλγορίθμων¹¹⁶. Τα συστήματα TN επιβάλλεται να είναι ανθρωποκεντρικά, να μην υποκαθιστούν τον Δικαστή αλλά να τον υποστηρίζουν για την επίτευξη μιας

¹¹⁴ Βλ. A. Meuwese “Regulating Algorithmic Decision-making One case at the time: a note on the Dutch “SyRI” Judgement”, European Review of Digital Administration & Law- Erdal 2020, Vol 1, Issue 1-2, σελ. 209-211.

¹¹⁵ Βλ. F. Contini ο.π. σελ. 13.

¹¹⁶ Βλ. CEPEJ «Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους» ο.π. σελ. 80.

αποτελεσματικότερης δικαιοσύνης. Τέλος, η διασφάλιση της κυβερνοασφάλειας και η προστασία των προσωπικών δεδομένων πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα.